PLA ESPECIAL DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC DE L'HOSPITALET DE LLOBREGAT.

TEXT REFÓS 2001.

DOCUMENTACIÓ ESCRITA.
(VOLUM I)

ÍNDEX

1.MEMÒRIA. (Pg. 3)

1.1. INTRODUCCIÓ: PATRIMONI ARQUITECTÒNIC I CIUTAT. CRITERIS I METODOLOGIA PER A UNA PROTECCIÓ ACTIVA. (pg. 3)

1.2. NOTES SOBRE L'HISTORIA DE LES TRANSFORMACIONS URBANES A L'HOSPITALET. (pg. .5)

1.3. CRÈDITS I AGRAÏMENTS. (pg. 50)

2. JUSTIFICACIÓ DEL PRESENT PLA ESPECIAL DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC. (pg. 52)

2.1. EL PEPPA DE L'ANY 1987. (pg. 52)

2.2. OBJECTIUS DEL PRESENT TEXT REFÓS DEL PLA ESPECIAL DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC DE L'HOSPITALET DE LLOBREGAT. (pg. 55)

2.3. METODOLOGIA ADOPTADA PER A LA REDACCIÓ DEL PRESENT TEXT REFÓS DEL PEPPA. (pg. 56)

3. CATÀLEG. (pg. 59)

3.1. DOCUMENTACIÓ DEL CATÀLEG. (pg. 59)

3.2. LLISTAT TOPOGRÀFIC. (pg. 62)

3.3. ÍNDEX DE LOCALITZACIÓ DE LES FITXES ALS PLÀNOLS. (pg. 69)

3.4. ÍNDEX DELS PLÀNOLS AMB LES FITXES CORRESPONENTS. (pg. 71)

3.5. ÍNDEX DE COMPOSICIÓ TIPOLÒGICA DELS EDIFICIS CATALOGATS. (pg. 73)

3.6. 3.6 RELACIÓ DE LES AFECTACIONS URBANÍSTIQUES. (pg. 76)

3.7. LLISTAT DE LES OBRES INCLOSES I EXCLOSES EN RELACIÓ AMB EL CATÀLEG DE 1987.(pg. 80)

3.8. LLISTAT FINAL DE LES OBRES PRESENTS EN EL CATÀLEG 2001-1997. (pg. 100)

4. DADES ESTADÍSTIQUES. (pg. 104)

4.1. DADES TIPOLÒGIQUES. (pg. 104)

4.2. DADES URBANÍSTIQUES. (pg. 105)

5. FONTS CONSULTADES. (pg. 106)

1. MEMÒRIA

1.1. INTRODUCCIÓ: PATRIMONI ARQUITECTÒNIC I CIUTAT. CRITERIS I METODOLOGIA PER A UNA PROTECCIÓ ACTIVA.

Podem entendre el patrimoni arquitectònic com aquella part d'un patrimoni col·lectiu més ample - el conjunt de béns i obres culturals produït per les generacions precedents, i fins i tot pels nostres contemporanis -, que constitueix un bé comú heretat i que la nostra societat té dret a gaudir, a conservar i transmetre a les generacions futures. A grans trets podem considerar que el patrimoni arquitectònic està constituït per:

I. edificis i elements arquitectònics, sense que d'aquests es puguin segregar aquells elements complementaris, decoratius o d'acabat que formen part dels mateixos;
II. conjunts de caràcter urbà i el seu entorn -i aquí podem incloure el propi paisatge urbà, o fragments unitaris d'aquest-;
III. conjunts de caràcter rural -habitualment aïllats- i l'espai natural que els envolta. -per extensió també es pot parlar del paisatge produït per la mà de l'home en el medi natural, i ;
IV. restes i jaciments arqueològics i el seu entorn de protecció.

La protecció i cura del patrimoni arquitectònic és l'exercici responsable d'una comunitat per tal de conservar i potenciar, activament, el conjunt d'aquests béns, produïts per ella mateixa en temps passats -àdhuc contemporàniament- amb la finalitat d'incorporar-los al seu actiu en tant que objectes de gaudi, testimoni de la seva història i de les seves capacitats creatives, i mantenir-los en condicions de ser transmesos a generacions successives.

A Catalunya la preocupació pel patrimoni arquitectònic i la seva protecció ha tingut una evolució substancial al llarg dels últims cinquanta anys. Com molt bé s'ha assenyalat al llarg dels debats sobre aquesta matèria, mentre que el valor -i aquí s'hauria de parlar de valor artístic, cultural i històric, però també mercantil- de les obres d'art rau substancialment en la seva integritat, el patrimoni arquitectònic es susceptible d'ésser modificat i alterat per a millorar la seva rendibilitat per part de la propietat, amb el risc freqüent que les intervencions estiguin en contradicció amb els valors intrínsecs de l'objecte arquitectònic. I també es habitual que la seva destrucció augmenti les expectatives i el valor del terreny on l'obra esta assentada.

Aquestes característiques per un costat, i la particular situació política viscuda al nostre país durant el període assenyalat han fet que s'hagi evolucionat des d'una protecció del patrimoni arquitectònic puntual i reivindicativa -com la que les associacions de veïns, col·legis professionals i algunes veus sensibles per la matèria varen dur a terme davant la pressió especulativa dels últims vint anys de l'autarquia, i que moltes vegades barrejaven reivindicacions purament polítiques amb la defensa d'un edifici en perill-, a disposar dels instruments urbanístics adequats per tal que aquesta protecció sigui una realitat socialment assumida i a la vegada es pugui dur a terme amb uns plantejaments disciplinaris específics i amb criteris tècnicament rigorosos. Entenent el patrimoni arquitectònic com un conjunt d'edificacions social i culturalment vives -i no amb una perspectiva simplement conservacionista-, susceptibles d'ésser incorporades als projectes de creixement i modernització de la ciutat unes vegades com a elements determinants i altres com a dades projectuals, però en cap cas com entrebancs.

Aquests són els criteris a partir del quals s'ha efectuat la revisió del Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de L'Hospitalet de Llobregat de 1987.

1.2. NOTES SOBRE L'HISTORIA DE LES TRANSFORMACIONS URBANES A L'HOSPITALET.

***Aquest article pertany a la documentació del PEPPA de l'any 1987 i formava part del "Documento A-0 (Documento A.- Texto Julio 1983)"**

Pròleg..

Aquesta memòria no està redactada per un historiador professional ni per un urbanista. Segurament aquestes limitacions es noten i no em fa res començar a demanar-ne excuses.

L'únic títol que m'autoritza a redactar-la és una sostinguda curiositat per conèixer la ciutat on he nascut i on visc en la seva realitat i en la seva història.

Durant la temporada que vaig treballar en el Departament de Dinàmica Educativa de l'Ajuntament em vaig adonar que aquesta curiositat no era compartida per la majoria dels ensenyants i que els pocs que la tenien mancaven de materials per sadollar-la. Si em vaig posar a treballar i a constituir un equip fou perquè pensava -i encara ho penso- que aquest procés forma part de la suburbialització d'una forma potser encara més greu que l'especulació salvatge.

D'aquesta inquietud en va sortir una recerca inacabada sobre el segle XIX que, en bona part, s'ha incorporat al cos d'aquesta memòria i unes col·leccions didàctiques de diapositives que continuen circulant per les escoles de la ciutat. Aquests són els únics mèrits que poden explicar que se m'hagi encarregat aquest treball.

La memòria es desigual quant a informació i presenta enormes llacunes de dades. Això ha obligat a adaptar la metodologia al material disponible més que no als objectius, cosa que és, no hi ha dubte, un greu defecte. Però resoldre aquest problema comportaria una inversió de temps i de treball que no està a l'abast de cap particular.

No vull acabar aquestes ratlles inicials sense reclamar als Administradors del Municipi una gran atenció als treballs d'història local. El coneixement del passat no és només el refugi de la nostàlgia sinó una eina indispensable per a la construcció del futur.

Reconeixements.

La major part dels materials que es van fer servir en la memòria foren aplegats entre 1980 i 1981 com a resultat del treball d'un grup de mestres i professors d'ensenyament mitjà que en aquell moment jo dirigia.

Una petita part d'aquests materials foren ja emprats en el cos de l'al·legació a l'Avanç de Pla Especial de Protecció i Conservació del Patrimoni Històric de l'Hospitalet de Llobregat que signarem col·lectivament, el 6 de maig de 1981, en Jesús A. Vila, en Ferran Navarro i jo mateix.

Quan l'equip que esmentava més amunt es dissolgué vam continuar treballant amb els materials de l'arxiu del museu amb la Maria del Carme Alegria (llicenciada en Història i mestra de l'escola Puig i Gairalt). A ella correspon la part més important de la recollida de dades del període 1853-1868, així com moltes hores de recerca bibliogràfica.

Sobre els darrers anys del segle XVIII he d'agrair a les bones amigues Maruca i Avelina la seva col·laboració que m'ha permès tenir accés a la resposta del poble de l'Hospitalet al qüestionari de Francisco de Zamora (que es troba a l'arxiu del Palau Reial).

He d'agrair a Francesc Marcé les facilitats que ens donà per consultar els materials de l'arxiu del Museu.

A totes aquestes persones i a d'altres que segurament oblido i que han tingut la paciència de suportar llargues exposicions i xàfecs de dades, el meu agraïment.

Joan Casas.
L'Hospitalet, juliol de 1983.

Capítol I. DELS ORÍGENS A FINALS DEL SEGLE XVIII.

Si a afectes d'aquest estudi hem acotat un període tan llarg com a una etapa única és perquè pensem que, de fet, a través de totes les vicissituds d'aquests segles, el balanç global de l'activitat de poblament dels homes de l'Hospitalet es podria resumir en ben poques frases: la formació d'un petit nucli rural sobre un dels camins secundaris d'accés a Barcelona; un poble

l'economia del qual es fonamenta en una agricultura de tipus mediterrani, pràcticament sense irrigar i amb uns excedents escassos o inexistents. Fins a la primera meitat del segle passat, no apareixeran factors nous --el regatge massiu, la industrialització, l'expansió urbana barcelonina-- que modificaran profundament el panorama.

L'acció dels homes sobre el seu medi al llarg de tots aquests anys donarà com a resultat un nucli consolidat que configurarà el casc antic de la població actual, una determinada distribució de la propietat, un poblament dispers de masies i una estructuració dels camins i infrastructures rurals que condicionarà de forma clara el procés posterior i que, d'alguna manera, encara perviu en les trames urbanes actuals.

Si considerem, per començar, els elements medievals originaris de l'actual poblament (la parròquia de Provençana i l'antic Hospital de la Torre Blanca) veurem com tots dos se situen a la vora del mateix camí. Atès que les tensions sobre aquest eix seran les que configuraran la població vella convindrà que en aturem una mica a considerar què sabem del camí.

El camí.

En l'actualitat correspon al traçat de la carretera comarcal C-246, dita de Barcelona a Santa Creu de Calafell, que uneix, com els grans d'un rosari, les poblacions del límit superior de les terres del delta del Llobregat, des de Barcelona fins a Castelldefels, salva després l'obstacle de les costes del Garraf i continua, travessant el Garraf i el Baix Penedès fins a unir-se amb la carretera general de Tarragona.

Però si contemplem amb atenció els mapes ens serà fàcil comprovar que de fet, la nostra carretera era en un principi una variant de l'antic camí ral d'ascendència romana que sortint de Barcelona, per Sants i Esplugues, anava a buscar la riba esquerra del riu i la seguia fins confluir amb la Via Augusta a Martorell. El nostre camí se separava d'aquest camí ral en el Coll dels Enforcats (més o menys la Plaça d'Espanya d'avui) i s'hi tornava a fusionar a Sant Feliu de Llobregat després d'haver travessat la part baixa del terme de Sants i els actuals nuclis de l'Hospitalet i Cornellà. Seria just, per tant, anomenar-lo el camí de Cornellà, ja que la seva funció primera devia ser comunicar aquest nucli amb Barcelona -per una banda- i amb la via d'accés a l'interior seguint la vall del riu -per l'altra-. Com que Cornellà, tant per raons d'etimologia del topònim (Cornelianum) com per raons arqueològiques (per exemple la vila romana que fou excavada l'any 1928 en el subsòl de la casa de la Vila), tingué sense cap dubte un poblament romà, cal pensar

que el camí de Cornellà, el nostre camí, ja era transitat en època romana. Tanmateix en el terme de l'Hospitalet, deixant a part alguna troballa dispersa (algunes monedes de la baixa romanitat, notícies d'enterraments, els fragments de paviment i l'estela apareguts a prop de l'esglesiola de Provençana), no hi ha vestigis prou concrets que facin pensar en un poblament d'època romana ni, encara menys, d'època anterior. Els orígens que coneixem els hem d'anar a buscar a l'Edat Mitjana.

Però continuem amb el camí. Cal que no oblidem que a Cornellà s'hi afegia tot el tràfic procedent del pas del riu de Sant Boi, un pas que recollia viatgers i mercaderies de la riba dreta del Llobregat, dels camins que baixaven del coll de l'Ordal i dels pobles que voregen el límit superior del delta fins a l'obstacle de Garraf. De la importància d'aquest pas del riu en tenim notícies molt reculades que ens porten amb tota certesa fins a l'Edat Mitjana, ja que la hipòtesi de l'existència d'un pont romà a Sant Boi no ha pogut ser provada. Es segur en canvi que, per iniciativa reial, el Consell de Cent barceloní projectà, a finals del segle XIII, la construcció d'un pont sobre el Llobregat que fou acabat l'any 1303. Les periòdiques riuades, el mal endèmic del curs baix del Llobregat, destruïren o malmeteren el pont els anys 1315, 1336, 1410, 1447, 1459, 1475, 1496 i 1509, però sempre fou refet o reparat, 'on podem deduir la importància del moviment que suportava. Després d'una darrera destrucció, a mitjans del segle XVI, el pont, tanmateix, no fou reconstruït, i el pas del riu se seguí efectuant mitjançant barques. A partir de la reconstrucció -1769- del pont de Carles III a Molins de Rei, amb les obres de la nova carretera de Barcelona Madrid, el pas de Sant Boi perdé importància de manera que no serà fins el segle passat -1879- quan la revitalització econòmica del delta gràcies als regatges i a la generalització dels conreus hortícoles intensius sigui ja un fet, que el pont de Sant Boi tornarà a ser reconstruït.

Volem destacar el fet que la construcció del primitiu pont medieval correspon a l'època d'auge de les peregrinacions al sepulcre de Santa Eulàlia que es conservava -i es conserva- a la cripta de la Seu de Barcelona. Observem que el ric sarcòfag que conté les restes, tallat per mans d'un escultor pisà, està datat l'any 1327. No volem establir una relació causal entre l'auge de les peregrinacions i la construcció del pont, sinó només assenyalar que la presència del pont facilità, sense cap dubte, el moviment de peregrins pel camí.

Dels orígens medievals a la consolidació d'un nucli.

Si deixem a part el cas de l'ermita de Bellvitge, els vestigis més antics del poblament hospitalenc apareixen durant l'Edat Mitjana sobre l'eix del camí. No repetirem aquí les dades prou

sabudes sobre la fundació de l'esglesiola de Provençana i les notícies que, des del segle XIII, parlen de l'Hospital de la Torre Blanca. Només volem fixar l'atenció sobre aquesta doble polaritat del poblament medieval, que, tanmateix, aviat es resol a favor de la "Bandada" o Pobla de l'Hospital.

Una causa que pesà en la formació de la primitiva pobla en la zona propera a l'Hospital fou l'esmentat auge de les peregrinacions al sepulcre de Sant Eulàlia, però la consolidació del nucli es produí durant el segle XVI aprofitant segurament, com a factor decisiu, la injecció demogràfica que representà el corrent immigratori provinent de l'altra banda del Pirineu, de Gascunya i de tot el vessant atlàntic d'Occitània. Aquest procés immigratori comença a mitjans del segle XV, abans de la guerra civil contra Joan II, i es perllonga durant tot el segle XVI, podem pensar que incrementat encara pels fugitius de les guerres de religió. En aquest període -que en termes d'història local podríem situar entre dos fets cabdals: les Ordinacions de 1475 i la consagració del nou temple parroquial l'any 1600- el que decantà definitivament la polaritat cap a la zona de la Pobla de l'Hospital. La tendència del poblament en aquest període és una progressiva conquesta de les terres de ponent del terme, en un principi més difícils de conrear i de poblar per la seva insalubritat, atesa la proximitat del riu i l'abundància de *banyols* o zones pantanoses. Posar en conreu aquestes terres degué exigir una aportació de mà d'obra comparativament important, fenomen que feu possible la ja esmentada afluència d'immigrants francesos. El fogatge de 1553 ens diu que de les 77 cases que componien la població, dues terceres parts estaven agrupades a la "Bandada del Spital". Es l'acta de naixement de l'Hospitalet Vell.

Durant el darrer terç del segle XVI hi ha indicis, a tot el Principat, de recuperació demogràfica i de represa comercial. Es una conjuntura favorable de breu durada, que aviat farà crisi, però que a nosaltres ens interessa perquè, emparats en aquest moment expansiu els propietaris més importants que residien al poble basteixen sòlides cases de pedra algunes de les quals han arribat fins a nosaltres. Així Can Llunell (casa Espanya) fou bastit el 1563, Can Esquerrer el 1572, Can Sumarro el 1580, Can Modolell de la Torre (la Talaia) el 1587 i el Casal de l'Harmonia el 1595. La doble polaritat religiosa i civil que esmentàvem més amunt i que trobem en els orígens de la nostra ciutat es resolia definitivament a favor del pol civil, l'Hospital, que estructurava al seu voltant el nucli de la població. L'església seguiria el camí de la història i el nou temple parroquial aviat presidiria la Pobla de l'Hospitalet.

La gran empenta del segle XVIII: els homes.

El fogatge de 1553 ens permet calcular per a l'Hospitalet una població de 385 habitants. El doctor Jaume Codina, fent càlculs a partir d'un noticiari de 1682, proposa per a aquesta data una població de 500 habitants, xifra sensiblement igual a la del Cens de 1718 (504 hab.) en el moment de l'arrencada de la Nova Planta borbònica. El cens de Floridablanca, l'any 1787, dóna plegades les xifres d'habitants corresponents a Sants i a l'Hospitalet, amb un total de 2154 persones. Les hipòtesis de desglossament d'aquesta quantitat entre els dos termes fan oscil·lar la població de l'Hospitalet entre els 1633 i els 1720 habitants.

Substancialment aquestes són les dades de població que coneixem fins a finals del segle XVIII. Malgrat la seva escassetat ens permeten adonar-nos de dues coses: la primera, que l'empenta del segle XVI no tingué continuïtat i que la dinàmica demogràfica del segle XVII fou molt feble; la segona cosa que constatem és que, contràriament, l'embranzida del segle XVIII és espectacular, puix que la població creix en un 350 % entre 1718 i 1787. Aquest darrer fenomen no és un fet aïllat d'abast únicament local. Si passem al marc comarcal trobarem que la població del Baix Llobregat ha passat de 8.941 habitants el 1718 a 25.570 el 1787, la qual cosa significa un increment del 285,9 %; en l'àmbit del Barcelonès les xifres són encara més contundents i signifiquen passar de 37.488 habitants el 1718 a 128.505 el 1787, és a dir, un índex de creixement del 342,7 %. Un increment semblant no és atribuïble únicament al dinamisme demogràfic de la capital sinó també al dels pobles de les rodalies. Així Sant Andreu del Palomar passa de 427 a 2.981 habitants, Sant Martí de Provençals de 177 a 1.715 i, més a prop nostre, Esplugues de Llobregat, passa de 87 habitants censats l'any 1718 a tenir-ne 717 el 1787.

Aquest esclat demogràfic del segle XVIII és ben conegut i Pierre Vilar dedicà a la seva anàlisi un bon nombre de pàgines del seu monumental treball Catalunya dins l'Espanya moderna. Vilar estima que, malgrat la poca fiabilitat de les dades de partida (les del cens de 1718), molt probablement infravalorades, és lícit pensar que el conjunt de la població catalana fa més que doblar-se en el període 1718-1787. La dinàmica de la resta d'Espanya, més difícil d'avaluar, seria, en la més optimista de les hipòtesis, bastant menys expansiva.

Però el dinamisme demogràfic de les poblacions que, d'una forma una mica imprecisa, podríem qualificar com "de l'àrea barcelonina" és, com ja hem vist, encara molt més intens de tal manera que només es pot explicar per un substancial aportament immigratori.

Ara bé, d'on provenia aquest emigració? Per les dades que en coneixem (no de l'Hospitalet, però sí d'altres poblacions) no venia de la resta d'Espanya, llevat de casos aïllats i estadísticament negligibles. D'altra banda el corrent immigratori francès, tan important en etapes anteriors, sembla estroncar-se a principis del segle XVIII. Cap a la darreria de la centúria, tanmateix, torna a registrar-se un cert moviment de població provinent de França; primerament als volts de 1783 com a resultat de l'atracció dels forts salaris barcelonins, després de 1789 amb els refugiats de la Revolució i sobre 1794 amb el reflux de rossellonesos que fugen dels escenaris de la Guerra Gran. Però el contingent de població més important -en realitat el que de forma gairebé exclusiva vindrà a establir-se en pobles com l'Hospitalet- prové del sector de la muntanya pobra catalana que -contrastant amb la resta del país- veuen durant aquests anys com la seva població s'estanca o retrocedeix.

Es planteja llavors el problema de com alimentar una població que creix i que, en determinades àrees com la nostra, ho fa a uns ritmes considerables. Plantejat el problema en termes de la generalitat del país només té dues solucions i ambdues s'emprenen al llarg del segle: l'extensió dels conreus per noves rompudes o bé la intensificació, ja sigui mitjançant el regatge de terres de secà o per la introducció de nous productes agrícoles de rendiment més alt. Veurem quina és la participació dels nostres pagesos en aquest esforç generalitzat.

L'evolució de l'agricultura.

L'inventari domèstic de l'any 1613 que publica J. Codina en l'apèndix del seu llibre L'Hospitalet de Llobregat 1573-1632 ens permet, si no reconstruir-lo, almenys fer-nos una idea del panorama de la producció agrícola d'una pagesia important de l'Hospitalet a principis del segle XVII. Observem que hi ha dos conreus principals: els cereals (blat, civada i ordi) i la vinya , ja sigui plantada en valls -a les terres del samuntà- ja sigui emparrada en arbres de grecs -a la Marina-. Al costat d'aquestes dues representacions de la trilogia mediterrània destaquen secundàriament les llegums (faves i favolins) i les plantes tèxtils (una mica de lli, però, sobretot, cànem). Completen aquesta panoràmica els horts domèstics amb plantes farratgeres (veces) i alguna carxofa. També ens semblen significatius els indicis d'aprofitament de les clapes de bosc mediterrani que encara deuen quedar en aquesta època integrades al paisatge de la part alta del terme, puix que entre els fruits emmagatzemats a la casa hi ha un considerable remanent de glans i els estris adients per a recollir-ne. Trobem esmentat així mateix el bestiar domèstic (porcs, gallines, ànecs i conills) i els animals de treball (someres, matxos i bous). El conjunt ens ofereix el panorama qualitatiu d'una explotació important -l'inventari es fa per causa d'herència d'Antic Llunell, un dels propietaris

primitius de Casa Espanya- que, si bé no ens permet avaluar la importància relativa de les diverses produccions, ens ofereix un repertori força complet.

El panorama agrícola canviarà durant el segle XVIII en el sentit que més amunt apuntàvem: l'extensió i la intensificació dels conreus. En el primer d'aquests dos sentits podem llegir en l'esmentada obra de Pierre Vilar com "entorn de Barcelona, les peticions d'instal·lació als aiguamolls per assecar o en vies assecament es presenten a partir de 1739 i 1742; com arreu del Principat es multipliquen després de mitjans de segle". Sabem efectivament, per les dades recollides en la mateixa obra, que l'any 1764 hi ha una petició d'aquesta mena que correspon a al terme de l'Hospitalet. N'ignorem l'extensió i l'ús al qual es dedicaren les terres assecades. Per altra banda, i en el sentit de la intensificació, s'inicien els regatges si bé només aprofitant mines o aigües superficials. Entre 1723 i 1808, sempre segons les dades compilades per Pierre Vilar, hi ha 7 peticions d'aigua que corresponen al terme de l'Hospitalet. No sabem ni el cabal d'aquestes portades d'aigües ni les superfícies que permeteren irrigar.

En rigor, el panorama qualitatiu dels conreus a la darreria del segle XVIII és força similar el del segle anterior, almenys si ens hem de refiar de les dades que dóna la resposta del Corregiment de Barcelona al qüestionari de Zamora, document que és la nostra font principal per a aquesta època. Com a nous conreus trobem alguna varietat de llegums (els tapissots), el blat de moro i referències a conreus pròpiament hortícoles --que segurament deuen fer-se en les poques zones irrigades--com els melons i les carabasses.

No és cap novetat el conreu del cànem -que ja trobàvem esmentat en l'inventari de 1613- però sí que ho és la importància que tots els observadors contemporanis coincideixen a donar-li. Un comentarista de l'època ponderarà aquests cànems dels pobles que voregen el curs baix del riu dient que "los [cáñamos] mas aptos y de mejor calidad [son] los de las riveras del Llobregat, que sin riego crecen comúnmente más de tres varas, criándose también allí buenos linos pero se siembran pocos por hallar los labradores más de su cuenta los productos de granos, forrajes, y melones de verano y de imbierno". La importància dels canemars obliga Pierre Vilar a fer-se la següent reflexió que hem considerat interessant reproduir extensament:

"A quina transformació és destinada una producció tan intensiva, de la qual hom reconeix habitualment que és una de les més avantatjoses del Principat? No hi ha exportació notable, llevat per a les llavors de qualitat. I hom no veu que es constitueixi una gran indústria tèxtil que utilitzi el cànem. ¿Cal creure que aquest, com el passat, fou consumit al mateix camp, per a la roba basta

treballada amb mètodes pagesos o pels menestrals tradicionals: el soguer -que cal reconèixer que a vegades s'enriqueix- i els fabricants d'espardenyes -aquest calçat català per excel·lència? No hauríem de subestimar de cap manera aquestes sortides, que s'amplien amb la xifra de la població. Però el conreu del cànem sembla afavorit per una influència més vigorosa: les demandes de la marina. L'adjudicació del subministrament de cordes i veles a la marina reial és una afer català, a mans de companyies de comerciants barcelonins...". En aquest sentit la resposta al qüestionari de Zamora és clara i concloent: "en Badalona, San Adrián, parte de Santa Coloma, San Andrés, San Martín, marina del Port y Hospitalet y en el Llobregat hasta Molins de Rey, es una de las principales cosechas la del cáñamo...que es excelente para jarcias y lonas y para esto lo suele comprar el rey casi todo".

Així, malgrat que els conreus principals són els mateixos que cent setanta ants enrera, ha tingut lloc un canvi de gran importància. Un canvi que va en el sentit de la frase que ve a ser com el "leit motiv" de l'obra de Pierre Vilar tan repetidament citada i que l'historiador converteix en emblema del procés d'acumulació divuitesc català: "produir per a vendre enlloc de produir per al consum". Si algunes de les innovacions agrícoles --com la diversificació de llegums o la introducció del blat de moro-- ens fan pensar més que res en una millora del règim d'alimentació, el caràcter indubtablement comercial dels conreus d'horta i del cànem introdueixen definitivament els pagesos de l'Hospitalet en una economia monetària. I, en conjunt, podem afirmar que s'ha incrementat considerablement el rendiment de la terra. Aquelles malsanes terres de ponent, més pròximes al riu, que foren conquerides pels pobladors del segle XVI i que desplaçaren així, de forma definitiva, el centre de gravetat de la població, són ponderades per l'informador de Zamora, a finals del segle ZVIII, en aquests termes: "cubiertas de regalísia y muy fértiles las que hay en medio de la Marina de l'Hospitalet". (Anotarem de passada que aquesta abundància de regalèssia originà el topònim amb el qual fou coneguda , al menys fins el segle passat, aquesta zona de la Marina). Els preus comparats dels arrendaments ens poden donar també una idea relativa de la qualitat de les terres. El corresponsal de Zamora diu que "la cuota que se paga a los dueños en los arriendos de tierras sembradas, que son la que únicamente suelen arrendarse, es siempre en dinero y a proporción del valor de los frutos que se pueden sacar de las mismas...Las de la marina de Port y Hospitalet, de 28, 30, 34, 36 y 40 libras por mojada...". Aquests preus representen un valor intermig entre les 100 o 120 lliures que s'arriben a pagar per les terres regades (pel Rec Comtal i el Besòs) a l'altra banda de Barcelona, i les 21 lliures que són el valor màxim --sempre segons el corresponsal de Zamora-- de les terres de secà del Pla de Barcelona.

La darreria del segle XVIII es configura doncs, com una etapa pròspera. El poble ha superat l'agricultura de subsistència i per primera vegada es troba amb un excedent comercialitzable. La composició social de la població es polaritza entre un reduït nombre de famílies propietàries (que representen la culminació del procés --que assenyala Codina-- de recuperació de la terra per la pagesia local) i una majoria de petits arrendataris i/o comparets que configuren un veritable proletariat rural; completen el panorama els artesans i botiguers, amb botiga oberta al llarg del carrer Major i, com a clar millora de les condicions de vida, l'apotecari i el metge.

Un factor nou: la carretera de Madrid.

El rei Carles III impulsà la construcció de la nova carretera d'Aragó i de Madrid (l'actual N-II) que adreçava, eixamplava i millorava l'antic camí ral. Les obres començaren l'any 1761 i el 1764 s'acabava la construcció del nou pont sobre el Llobregat a Molins de Rei (que sobrevisqué fins a la riuada de 1971). Un viatger de l'època, l'anglès Arthur Young, relatava així la seva aproximació a Barcelona per aquesta nova via:

"...el 16 de juliol de 1787.-...arribat per fi a un gran camí, construït per compte del rei, la calçada té de 50 a 60 pams d'ample i està protegida per un mur de contenció...El camp s'anima, les cases són millors, els conreus, les vinyes, es multipliquen.

...girem a l'esquerra i ens dirigim a Barcelona passant per un pont superb de granit vermell, de 440 passes. Es una obra que anuncia la solidesa i la durada, però l'estil és poc elegant encara que no deu tenir més de vuit anys. Trobem un gran nombre de carros i de carruatges tirats per bells animals. Tot denota la proximitat d'una gran ciutat.

...El camí que agafem fa honor al rei actual. Es una camí que va planejat al llarg de valls estretes i que evita les pujades i les baixades..."

El nou camí potenciarà el creixement d'una població com Esplugues, convertida de la nit al dia en avantsala de Barcelona i que veurà com la seva població passa en setanta anys de 87 a 717 habitants. Així mateix resulta valoritzada la part nord del terme de l'Hospitalet, que la nova via travessa. Al Collblanc s'instal·la un hostal que és etapa obligada de viatgers i traginers i, aprofitant una avantatjosa compra de terres arran de l'expulsió dels jesuïtes, es comença a dreçar a la vora del camí (el 1771) l'airosa estructura de la torre de la Pubilla Casas. Altres Casals ja existien -com

Can Rigalt, de la qual ignorem la data de construcció originària, però que fou refeta i restaurada els anys 1693 i 1741- queden en una estratègica posició a peu de camí.

De moment aquest nou vector no genera més assentaments nous, però ho farà temps a venir, com veurem, i d'una forma decisiva.

La crisi del canvi de segle.

En pocs anys Catalunya patirà situacions de crisi de subsistències (com la que generà els cèlebres rebomboris del pa de 1789) i dues guerres, la Guerra Gran del Rosselló i la Guerra de la Independència. En aquesta darrera, l'Hospitalet, situat entre el focus guerriller del Congost del Llobregat i la plaça ocupada de Barcelona és sovint escenari d'enfrontaments bèl·lics. El despoblament serà espectacular. Pierre Vilar assenyala com "els prefectes napoleònics constataran, en relació amb la població de 1787, unes caigudes demogràfiques sensibles, a vegades brutals. La terrible guerra, les emigracions, la lleva, les dissimulacions voluntàries, donen sens dubte a aquesta constatació una explicació plausible". A l'hora de fer el balanç de l'estudi del moviment de població de 45 parròquies catalanes entre 1787 i 1815 Jordi Nadal resumeix el quinquenni 1808-1812 amb aquestes paraules: "cinco años de catástrofe demogràfica, de una dimensión sin precedentes desde la hecatombe de los años 1647 a 1654". La taxa mitjana de creixement vegetatiu d'aquestes 45 parròquies l'any 1809, on a una de les campanyes més dures de la guerra s'afegeix un extraordinari encariment de les subsistències, és esborronada: el -53,9 %.

La població de l'Hospitalet l'any 1818, segons documents que hem consultat personalment en l'arxiu del Museu d'Història, es redueix a 867 ànimes. Gairebé la meitat de la població resultant del Cens de Floridablanca.

Hem de suposar, a més, que la llarga durada de la guerra degué comportar la inevitable seqüela de destruccions de cases i collites. Si més no tenim constància que, com a represàlia, els francesos n'enderrocaren dues, una de les quals era l'hostal del Comú. Però la recuperació no es farà esperar gaire. Tanmateix això ja és matèria de tractarem en el capítol que segueix.

L'Hospitalet a finals del segle XVIII.

Sobre un plànol actual, els límits extrems del nucli en aquesta època formen una espècie de trapezoide que té per costats la riera de l'Escorxador, el carrer Major, la riera de la Creu i el carrer de Sant Joan. Són les fronteres històriques del casc antic.

Segons Felip Norta ("regidor y labrador", com declara al costat de la seva signatura), l'informador hospitalenc que respon al qüestionari de Francisco de Zamora, l'any 1789 el poble està compost de 200 cases "poco más o menos". Si recordem les xifres de població del cens de Floridablanca hem de pensar que aquest nombre de cases fa referència exclusivament a les del poble i que caldria afegir-hi el poblament dispers de les masies. Remarquem que l'informador afegeix que les cases són "la mayor parte de ellas construidas de tapias"; la tàpia és el material dèltic per excel·lència, el més a l'abast i el més barat. La tipologia més freqüent dels habitatges ha de ser doncs el que encara podem veure en el carrer de Sant Joan o el carrer de Santa Bàrbara. Casetes entre parets mitgeres, de planta i pis, amb la finestra a sobre de la posta i un hortet al davant, a l'altra banda del carrer. Es la mateixa tipologia de les cases que es demoliren l'any 1982 al carrer de Joan Pallarès, o de les deu cases noves, totes iguales" (el subratllat és nostre), que criden l'atenció del Baró de Maldà en el carrer Major i que reporta en el seu "Calaix de sastre" (són les cases que ocuparen, fins 1936, l'espai de l'actual Plaça de l'Ajuntament).

Tots els exemples que hem posat corresponen a construccions de la segona meitat del segle XVIII. El primitiu nucli medieval, que es devia limitar pràcticament al carrer del Xipreret i al carrer Major, entre l'església i la placeta, ha quedat amplament ultrapassat. L'espectacular creixement demogràfic ha comportat aquesta construcció seriada d'habitatges, fets amb materials econòmics, que ara són els que predominen a la població. El baró de Maldà, a més de la seva pròpia (Can Xerricó, avui desapareguda), només pot esmentar cinc o sis "cases bones" més, les altres cases "són de pagesos que la passen medianament o comparets; de treballadors i de pobra gent". Com sempre, l'estructura del poblament és un reflex fidel de l'estructura de la societat.

Capítol II. SEGONA ÈPOCA: EL SEGLE XIX.

El segle XIX, des de la perspectiva de la evolució urbanística de l'Hospitalet, està caracteritzat pel desenvolupament dels termes d'una contradicció. Per una banda es progressa cap a la utilització òptima dels recursos primaris del terme (el regatge, el desenvolupament dels conreus hortícoles) i,

paral·lelament, es desenvolupa el casc antic amb una política d'eixamples planificada. Per l'altra, el creixement en taca d'oli de la conurbació barcelonina ultrapassa els límits del terme i l'Hospitalet comença a viure una situació urbanística escindida. Es la contradicció entre el creixement autònom i la incorporació a l'aglomeració de Barcelona, una contradicció que farà crisi en els darrers anys del primer quart del segle XX. A partir de llavors la història urbanística de l'Hospitalet és ja metropolitana.

De fet els termes de l'esmentada contradicció no són nous, i mal podrien ser-ho en una població situada tan a prop de Barcelona i sobre l'eix d'un camí. Es evident que la proximitat de Barcelona és el factor condicionant més important de tota la història de l'Hospitalet. Tanmateix al llarg del segle XVIII hem vist com apareixien uns elements nous; les dades ens parlen d'una acció, una influència més moderna de la proximitat de la capital. Pierre Vilar diu, fent referència al creixement demogràfic de les poblacions de la rodalia de Barcelona en el període 1718-1787, que "un altre dels signes menys equívocs de l'amplitud del fenomen barceloní és que manifesta també una potència expansiva; és que crea, força lluny de les seves velles muralles, la solidaritat moderna de les aglomeracions".

"...en l'espai comprès entre els dos rius, Besòs i Llobregat, d'una banda, i de l'altra entre el mar i les muntanyes costaneres (...) la densitat de població creix, doncs, fins i tot més ràpidament que a la ciutat. Salvades totes les proporcions, aquest creixement recorda el que serà, als mateixos indrets, el desenvolupament del segle XX. Si hom ha conegut, entre 1900 i 1930, ciutats satèl·lits com l'Hospitalet, que ha sextuplicat llur població, hom troba, al segle XVIII, uns creixements anàlegs, si no per la massa al menys pel ritme".

En aquest capítol analitzarem i posarem en ordre les dades que ens són conegudes dels segle XIX (evidentment molt insuficients i necessitades d'una recerca més aprofundida). Estudiarem successivament l'evolució de la població, els canvis econòmics, les noves infrastructures que el procés fa aparèixer i que condicionen l'evolució posterior i, finalment, constatarem el reflex de tot plegat en l'evolució del poblament i l'aparició de noves tipologies i trames. En un balanç final mirarem de fer la síntesi del període i acabarem de raonar el perquè l'hem acotat d'aquesta manera.

El segle XIX: el nombre dels homes.

En la taula que segueix resumim el conjunt de dades que hem pogut aplegar sobre l'evolució de la població de l'Hospitalet durant el segle passat:

(AMHH = Arxiu del Museu d'Història de L'Hospitalet de L.)

DATA	HABITs.T	HOMES	DONES	VEÏNS	CASES	FONT O REFERÈNCIA
1787	1633					Cens de Floridablanca segons Jaume Codina
1818	867	358	509	219	219	AMHH. "Corresp. 1819"
1820	892					Id. id.
1821	918			221		Id. id.
1828	2242	1115	1127	495		AMHH. Lligall "Estadística 1828-1910"
1829	2341	1143	1198	525		Id. id.
1830	2478	1214	1264	539		Id. id.
1831	2503	1226	1277	544		Id. id
1832	2504	1223	1281	547		Id. id
1833	2508	1220	1288	549		Id. id
1834	2526	1219	1307	551		Id. id
1842	2561	1267	1294			Id. id
1843	2553	1268	1285			Id. id
1857	3072	1612	1460			Cens nacional
1858	3078					A. e Falces, citat per P. Voltes
1859					498	AMHH. "Esborrany de nomenclator"
1860	3311			680	741	Cens nacional i J. Fiter
1875	3503	1825	1678			Padró municipal
1877	3642	1912	1730	880	732	Cens nacional
1887	4295	2237	2058		858	Cens nacional
1890	4371	2254	2117			Padró municipal
1891	4413	2279	2134	962		Actualització padró
1897	4971	2551	2420			Cens nacional
1900	5095	2592	2503			Cens nacional
1910	6905	3482	3423			Cens nacional

Les xifres corresponents als anys 1818, 1820 i 1821 -en les quals basem els comentaris que fèiem més amunt sobre la crisi demogràfica en el tombant dels dos segles- provenen d'un únic document inclòs en l'arxiu del Museu d'Història de l'Hospitalet entre la correspondència del mes de setembre de 1819. No les hem pogudes contrastar amb cap altra informació de font diversa i això relativitza la seva fiabilitat. Que el daltabaix demogràfic fou un fet ho han demostrat a bastament els estudis de Jordi Nadal, ara bé, no podem estar segurs de fins a quin punt les nostres xifres en mesuren l'abast a l'Hospitalet. (Tanmateix més endavant trobarem altres indicis que tendeixen a abonar-les).

La resta de dades precensals provenen dels successius resums municipals d'empadronaments. A partir de 1857 -data del primer Cens Nacional- podem intercalar les xifres censals amb algunes altres provinents de padrons municipals i de la seva periòdica actualització.

Si deixem de banda el salt entre les xifres de 1821 i 1828 observarem com a partir d'aquesta darrera data el ritme de creixement és força regular fins a l'època censal. En l'interval de vint anys entre el cens de 1857 i el de 1877 la població creix en un 18,55%, ritme semblant al de les darreres dècades del període precensal. A partir d'aquí, tanmateix, el creixement s'accelera. Entre 1877 i 1897 representa, proporcionalment, el doble del període anterior (un 36,49%) i l'acceleració continua, puix que entre 1897 i 1910, en un interval de només 13 anys, l'increment de població és del 38,90 %.(...)

Una vegada més ens cal recórrer, per explicar-nos aquests ritmes de creixement, a la immigració. ¿Pot explicar també la immigració -una immigració atreta per les obres de regatge del Canal de la Infanta- l'espectacular recuperació de la dècada de 1820? Hem pogut consultar, cèdula per cèdula, l'empadronament municipal de 1833 i hem trobat que, dels 2.508 habitants empadronats en aquesta data, 812 (és a dir, més del 32%) eren nascuts fora de l'Hospitalet. ¿D'on provenien? Pràcticament tots de la resta de Catalunya. Com que en els fulls de empadronament s'indicaven les seves poblacions d'origen hem pogut establir, sobre la divisió comarcal de 1932, la taula que segueix:

Taula: Classificació d'immigrants per procedències, 1833.

Barcelonès.	359
Baix Llobregat	211
Anoia	25
Tarragonès	25
Urgell	21
Bages	16
Garraf	16
Alt Penedès	13
Segarra	13
Noguera	11
Baix Camp	9
Segrià	9
Vallès Occidental	9
Gironès	6
Osona	6
Vallès Oriental	6
Alt Urgell	5
Maresme	5
Alt Camp	4
Alt Empordà	4
Garrotxa	4
Baix Ebre	3
Berguedà	3
Les Garrigues	3
Baix Empordà	2
Cerdanya	2
Conca de Barberà	2
Montsià	2
Ripollès	1
La Selva	1
Solsonès	1
Resta d'Espanya	12
Estranger	3
TOTAL	812

Si aquesta xifra fos fiable gairebé bastaria per explicar, afegida al creixement vegetatiu, l'espectacularitat de la recuperació. Dissortadament l'hem de posar entre parèntesi perquè els mateixos fulls del padró de 1833 foren usats per a posteriors rectificacions -no sempre datades- d'altes i baixes. Sense altres confrontacions, per tant, no ens permeten treure conclusions quantitatives. El que sí permeten és fer-nos una imatge qualitativa de la dispersió geogràfica d'aquesta immigració

Caldria que afegíssim una altra observació al comentari que acompanya el gravat de la pàgina anterior. Es fàcil observar que el conjunt de les comarques que envien més immigració a l'Hospitalet dibuixa un arc travessat per la carretera d'Aragó i Madrid. Les rutes són un factor determinant en la polarització immigratòria. El ferrocarril encara no existeix. De moment no hem trobat dades que ens permetin una anàlisi similar per a dates posteriors. Dels anys compresos entre 1877 i 1880 hem pogut usar resums -no sempre complets- d'altes i baixes en l'empadronament municipal. Tanmateix en aquests documents només s'indica la població de procedència (entenem que això vol dir darrera residència) i no la d'origen (és a dir, la de naixença). Sobta la gran mobilitat que palesen aquestes dades entre els municipis veïns. Entre 1877 i 1880, per exemple, s'instal·len a l'Hospitalet 167 persones provinents de Sants, sobre un total de 497 altes. I si sumem les altes provinents dels quatre municipis fronterers que resten obtindrem aquest resultat:

Taula: mobilitat entre municipis fronterers 1877-1880.

Sants	167
Les Corts de Sarrià	19
Esplugues	4
Cornellà	28
El Prat	6
TOTAL	224

Si afegim a aquesta xifra els 105 empadronats de nou provinents de Barcelona capital obtindrem que 329 altes (el 62% del total) corresponen a mobilitat entre municipis pròxims. Es permès pensar que moltes d'aquestes persones venien de comarques més allunyades i que van haver de canviar de municipi per raons matrimonials, de treball, etc.

Ens trobem davant d'una estructura de l'antic règim demogràfic, modificada substancialment per les aportacions immigratòries. Comparant-la amb la general de l'Estat espanyol corresponent al mateix any (segons Jordi Nadal) trobarem algunes divergències notables que ens poden permetre aventurar conclusions.

El grup comprès entre els 16 i els 60 anys, és a dir, la població potencialment activa representa, en el promig espanyol un 588%, mentre que en el cas de l'Hospitalet és un 615,7%. Aquesta diferència favorable cal explicar-la per la forta immigració. Observem a més que la piràmide reflecteix un anòmal i important excés de persones nascudes entre 1797 i 1802 que interpretem com el resultat d'una primera allau immigratòria atreta pels inicis dels regatges derivats

del Canal de la Infanta. També és perceptible l'excés de persones que en el moment censal tenen de 25 a 30 anys, fenomen que correspondria a una segona allau de data molt més recent. Abona aquesta interpretació el desequilibri de la franja d'habitants de 25 a 30 anys cap al cantó dels homes, que representen un 61% contra un 49,3% les dones.

El grup d'habitants de més de 61 anys és també superior a la mitjana espanyola (un 55,4% contra un 54%). Aquesta petit diferència és atribuïble a un nivell econòmic (i per tant alimentari i sanitari) que a tot Catalunya és ja superior a la mitjana espanyola. Aquests excessos de població que en els nivells superiors tenen com a lògica conseqüència que el grup de població de 0 a 15 anys sigui inferior a la mitjana de l'Estat (un 328,9 contra un 359%), malgrat que la natalitat sigui encara elevada a l'Hospitalet (una taxa del 34,5 % l'any 1857) i que no mostri una tendència immediata a minvar, sinó, contràriament, a créixer a conseqüència de l'augment del nombre de parelles en edat de procrear, fruit de la immigració (la taxa de natalitat serà del 40,4 % l'any 1860, molt superior a la mitjana de l'Estat que, en aquesta data, és només del 36,5%).

Es més difícil, amb les fonts que tenim, fer-nos una idea de l'estructura ocupacional d'aquesta població, ja que els epígrafs de les cèdules del cens són ben ambigus. Segons aquesta font, els caps de família hospitalencs de 1857 es distribuirien així:

Taula: ocupacions laborals segons el cens de 1857.

Eclesiàstics de totes classes	3
Militars retirats	1
Propietaris	103
Llauradors	129
Comerciants	4
Fabricants	1
Industrials	59
Professors de totes classes	3
Jornalers	486
Pobres de solemnitat	40
No contribuents	136

¿Què són aquests "no contribuents", que formen un grup tant important? ¿Per on passa, exactament, la frontera entre "propietaris" i "llauradors"? Pagesos que ocupen càrrecs municipals i que, de tot evidència posseeixen terres, es declaren "llauradors" i, per altra banda, no gossariem pas assegurar que aquests 103 propietaris es limitin a menar terres pròpies. ¿Qui és aquest únic "fabricant" que marca tan clarament les diferències amb els 59 "industrials"? Molts d'aquests darrers, ¿no haurien hagut d'incrementar el migrat epígraf dels "comerciants", que només són 4?

Potser la llista dels establiments que paguen la contribució industrial aquest anys de 1857 ens ajudi a entendre millor aquest capítol. Són els que segueixen:

Taula: establiments que paguen contribució industrial (1857).

Bacallaneries	3
Vidriers	2
Betes i fils	2
Forns de pa	3
Forns d'obra	1
Hostalers	1
Tavernes	1
Boters	2
Cafès	2
Xocolaters	1
Metges	2
Espardenyers	2
Fusters	4
Manyans	1
Sastres a mida	4
Sabaters	3
Mestres de cases	3
Basters	1
Cadirers	1

Només un d'aquests establiments -el forn d'obra- seria anomenat "indústria" des d'una perspectiva actual. Però encara no hem exhaurit les preguntes que suscitava la taula d'ocupacions.

L'abundós cens de jornalers ha de fer referència, forçosament encara, a un proletari rural. Tanmateix per aquests anys ja s'havien instal·lat algunes indústries en el terme ¿quanta gent hi treballava?. Potser més endavant, quan fem la síntesis d'allò que sabem de les transformacions econòmiques en el transcurs del segle, estarem en condicions d'afinar una mica més aquest perfil de l'estructura laboral de la població.

Les transformacions econòmiques durant el segle XIX.

En aquest aspecte, potser més feixugament que en cap altre, és sensible la limitació de les dades de les quals disposem. Gairebé totes les que donem a conèixer aquí -moltes absolutament inèdites- són el resultat de la recerca que esmentàvem en el pròleg sobre els materials de la correspondència municipal conservats en l'Arxiu del Museu d'Història de la Ciutat de l'Hospitalet. La mateixa característica de les fonts en limita la qualitat, atès el caire heteròclit i generalment no seriable d'aquesta mena de documentació. A aquesta limitació derivada del tipus de documents cal afegir-ne un altra, i és que la recollida de dades realitzada fins ara no recobreix encara la totalitat

del període sinó, aproximadament, la meitat. N'hi haurà prou amb el que sabem per delinear els grans trets dels processos més importants que tenen lloc, però caldrà esperar futurs treballs per aclarir molts fets, mesurar l'abast i les implicacions d'altres i fer aparèixer noves dades encara desconegudes.

a) L'agricultura.

Una anàlisi sectorial de les transformacions econòmiques ha de començar forçosament per l'agricultura. I allò que transforma radicalment l'agricultura de l'Hospitalet durant el segle XIX és el regatge massiu de les terres de la Marina mitjançant l'aigua del Canal de la Infanta.

El Canal s'inaugura el 1819 i en la dècada de 1820 comença a entrar en servei. Els canvis aviat són perceptibles. Si bé encara no es generalitzen els conreus d'horta -que a mitjan segle no ocupen més enllà de 60 mujades- es milloren els rendiments dels cereals, s'amplien les terres dedicades al blat de moro (744 mujades l'any 1857, segons dades del Cens, gairebé el 19% del total de la superfície conreable) i s'introdueix tímidament el conreu de la patata. L'any 1857, de les 3966 mujades conreables del terme, 2774 corresponien al regadiu (és a dir, 1359,3 Ha) i 1192 (584,1 Ha) al secà. Per dir-ho breument: el canal divideix el terme en dues parts agrícolament diferenciades. Al Samuntà el secà, part damunt del canal; el regatge a tota la Marina, des del Canal fins al mar.

De les collites només en tenim dades incompletes i molt mal repartides en el temps, de tal manera que no permeten comparacions profitoses. Hem de recórrer a altres dades que, indirectament, ens donin una certa mesura de l'abast dels canvis. Per exemple, els nombre i les característiques de les bèsties que es dediquen als treballs agrícoles. El 1789, segons la resposta al qüestionari de Zamora, hi havia a l'Hospitalet en xifres arrodonides 50 parelles de bous i 20 de mules per a les feines del camp. Aquesta xifra s'havia reduït globalment després del daltabaix de la primera dècada del segle, de manera que l'any 1818 només es recomptaven 34 parells de mules mentre que els bous havien desaparegut totalment. Al cap de quaranta anys -empren una vegada més dades del Cens de 1857- hi havia a l'Hospitalet 211 mules, 93 cavalls i 3 ases. Això vol dir que sense haver-se incrementat la superfície conreada havia augmentat substancialment la quantitat de treball necessària. Aquesta es, d'alguna manera, una mesura de l'increment de rendiments a conseqüència del regatge.

Perduren els conreus tradicionals com el cànem, per bé que en la segona meitat del segle, a ròssec dels canvis que es produeixen en la marina a partir de la introducció de la màquina de vapor, aquest conreu anirà perdent importància fins a desaparèixer. Tanmateix el 1857 la collita és encara de 1040 quintars (més de 43 tones). Però aquesta darrera etapa del conreu del cànem en el nostre terme és potser la més atzarosa i aventurada, puix que l'increment de població i les incidències epidèmiques (des de la febre groga de 1821 fins a les freqüents i desastroses visites del còlera) posen a flor de pell la sensibilitat sanitària i higiènica i contraposen els interessos dels responsables de la salut de l'aglomeració barcelonina amb els interessos dels pagesos de l'Hospitalet que planten cànem. En efecte, les autoritats sanitàries culpabilitzen els enriuaments de cànem en aigües estancades de la insalubritat de la zona. Sovintegen llavors les queixes, primer, i les prohibicions després. A tall d'exemple reportarem alguna de les batalles d'aquesta "guerra del cànem" entre 1820 i 1824 (recordem que l'epidèmia de febre groga que causà més de 8000 morts a Barcelona es declarà a la tardor de l'any 1821). El 10 de juny de 1820, la Junta Superior de Sanitat prohibeix el conreu del cànem. El 5 de setembre del mateix any la prohibició és revocada, amb la condició d'enriuar en aigües corrents i allunyades de poblat. El 15 de juny de 1822 hi ha una nova prohibició, més concreta aquesta vegada: es prohibeix enriuar en basses situades a menys de 3/4 d'hora de Barcelona. El 29 de setembre del mateix any s'autoritza d'enriuar cànem a la bassa de la Torre del Cap del Riu amb la condició de renovar l'aigua cada 8 dies. El 8 d'agost de 1824 la prohibició és encara més concreta i abasta la totalitat dels termes del Prat, l'Hospitalet i Cornellà. El 21 d'agost els regidors de l'Ajuntament i altres pagesos de l'Hospitalet signen una instància per poder continuar enriuant a la Torre com tenen per costum. La resposta arriba aviat i de forma contundent, el Govern Militar ordena el 2 de setembre que totes les basses siguin terraplenades per evitar enriuaments clandestins i regula dràsticament les tasques d'enriuament a l'única que, segons ells, oferia certes garanties sanitàries.

Aquest estira i arronsa de prohibicions, queixes i autoritzacions es torna a reproduir, per exemple, l'any 1834 arran de l'epidèmia de còlera que causa 3344 morts només a Barcelona. Però aviat la lletania del cànem és substituïda per una altra que ens permet delimitar, a més, un episodi agrari important: les plantacions d'arròs.

Sobre el tema de l'arròs és ben clara la resposta del corregiment de Barcelona al qüestionari de Zamora quan diu que, en tot el Corregiment, no se'n cull ni se n'ha collit mai. Es doncs un intent innovador del segle XIX avortat aviat per la polèmica sanitària. Per les notícies que tenim, les primeres plantacions d'arròs en el terme de l'Hospitalet es van fer l'any 1852, l'any següent començaven les queixes i el 1855 arribava la primera prohibició governativa. Els pagesos no devien

fer gaire cas a la prohibició, però, perquè el juny del 1856 una circular fa memòria a 10 d'entre ells perquè deixin de conrear-ne. El fet que en l'arxiu s'ha conservat la llista de les persones a les que calia fer arribar aquest recordatori ens permet saber qui eren els agosarats arrossaires, són els següents: Mateu Vallès, Gabriel Campreciós, Josep Vallhonrat, Pau Tubau, Josep Comas, Josep Martí i Comas, Ramon Bertrà, Francesc Panyella, Narcís Bacas i Pelegrí. El tema de l'arròs passarà també per diverses vicissituds i no sembla que el seu conreu s'hagi extingit almenys fins als rigorosos bans de 1871 que amenaces els infractors amb greus càrrecs.

Es indubtable que la persistència d'aigües mortes en el terme i les seves immediacions tingué una desastrosa incidència sanitària i que fou responsable de la persistència de l'endèmia de paludisme. Però des del punt de vista higiènic diríem que era encara més perniciós l'ús per al consum humà d'aigües procedents de pous superficials o del mateix Canal de la Infanta (en més d'una ocasió cal prendre mesures per impedir que la gent llenci als recs els animals morts, en consideració dels pagesos de la Marina que bevien aquella aigua). El que sorprèn és que no hi hagués més tifus. De fet les condicions sanitàries de la Marina no milloraran substancialment fins al darrer quart del segle, arran de l'assecament de l'estany de Port (1882) i de l'excavació de pous artesians profunds que donaran als pagesos aigües sanitoses per al seu consum.

b) La indústria.

El 9 de desembre de 1828, amb l'acurada cal·ligrafia dels documents de compromís, el secretari municipal redactava la resposta a una requesta provenint de Barcelona. El secretari escrivia això:

"Esta villa desde tiempo inmemorial se llama Hospitalet.

El numero de sus vecinos asciende en el día a 243 de ellos.

Su cosecha consiste en trigo, legumbres y vino, que se coge con regular abundancia mediante el cuidadoso cultivo de sus habitantes.

En esta villa y su término no hay fábrica alguna de ninguna clase, pero hay un molino propio del Real Patrimonio de S.M. que, al cargo de arrendatario, muele diariamente cuantiosas cuarteras de grano para el abasto de esta comarca y fuera de ella" (el subratllat és nostre).

Tanmateix quaranta anys abans, aquell Felip Norta, "labrador y regidor", que responia al qüestionari de Don Francisco de Zamora s'expressava així: "hay algunas fábricas dentro del término pero estas son de Barcelona". En què quedem? Hi havia fàbriques o no n'hi havia? O potser n'hi havia hagut i havien desaparegut? Però, ¿de quina mena de fàbriques parlem? ¿Per què es fa servir el terme "fàbrica" abans de la Revolució Industrial?

Sabem que la denominació "fàbrica", a partir de la segona meitat del segle XVIII i per aquests topants, s'aplica especialment a les manufactures d'indianes que proliferen dins el recinte emmurallat de Barcelona i que comencen a escampar pels pobles de la rodalia els seus "prats". Els prats d'indianes o prats de blanqueig estaven formats per la "fàbrica" (on es blanquejaven les peces de cotó) i el prat pròpiament dit, és a dir, una extensió de terra plana on s'estenien les peces perquè la llum solar acabés de completar la seva decoloració prèvia a l'estampat. Que de prats d'aquesta mena n'hi havia a Sant Martí de Provençals o a Sants és cosa sabuda. Però el que diu l'informador hospitalenc de Zamora és que també n'hi havia a l'Hospitalet. La pervivència de denominacions com Prat del Formentí, Prat de la Manta o Prat del Maons ho corrobora. Els dos primers noms els trobem en una relació del poblament dispers del terme de l'any 1863 (i el segon encara és avui viu, convertit en el nom d'un carrer del barri de Santa Eulàlia). El tercer nom el trobarem en l'origen d'una de les primeres indústries hospitalenques dignes d'aquest nom: "L Aprestadora Española S.A.". Aquestes havien de ser, per tant, les "fàbriques" que citava l'informador de Zamora i era lògic que afegís la cautela "però són de Barcelona", ja que es tractava només de dependències d'una indústria la part més important de la qual (els telers i l'estampació) es trobava dintre muralla. Vet aquí com si diguéssim la prehistòria industrial de l'Hospitalet.

Però, ¿veritablement podem parlar d'industrialització durant el segle XIX? No, o almenys no en la mesura que és lícit parlar de la industrialització de Sants, posem per cas. Tanmateix alguna cosa comença a passar. Farem una ràpida repassada a quatre aspectes:

* La transformació de l'artesania tradicional i el treball a mans.

** L'aprofitament del canal com a font energètica.

*** La influència de la industrialització del Pla de Barcelona.

i **** La influència de l'expansió barcelonina pel Pla.

* La transformació dels oficis tradicionals i el treball a mans.

Com a resultat del creixement de la població i de la circulació econòmica es produeix al llarg del segle una gran diversificació de la "gent d'oficis mecànics" -fent servir el terme que usava el baró de Maldà Sense sortir del camp dels oficis tradicionals, la varietat d'artesans que viuen de la seva feina és cada vegada més gran: espardenyers, soguers, esparters, manyans, manescals, fusters, vidriers, paletes sastres, sabaters, cadiraires, constructors de carros, boters, basters, etc. També tendeixen a especialitzar-se i a diversificar-se les botigues i, a més dels flequers i carnissers, apareixen betes i fils, semolers, bacallaners, carboners, botiguers d'oli, vinagre i sabó, etc.

Seguint aquest mateix procés apareixeran petits tallers familiars que s'arriscaran a provar sort en àmbits menys tradicionals: fassines (no tenim notícia que es fabriqués aiguardent abans, atès que la producció local de vi pràcticament no generava excedents), fàbriques d'oli de vitriol, de botons, de llumins, de sabó, de midó, d'adobar pells, etc.

Un fenomen destacable en aquest ordre de coses és l'aparició, en el transcurs d'un segle, d'un nombre important de teixidors manuals que tenen el teler a casa i treballen a mans, així com de propietaris de telers que ignorem si els tenien aplegats en un mateix local o distribuïts per les cases dels teixidors. Segons dades que dóna Miquel Izard en el seu treball Revolución industrial en España, expansión de la industria algodonera catalana: 1832-1861 (Mérida, 1969); a l'Hospitalet hi hauria cinc empreses amb un total de 82 telers manuals l'any 1850. Per la seva banda Josep Termes afirma que l'any 1882 es crea a l'Hospitalet una secció de teixidors a mà afiliada a la Federació Regional de l'A.I.T.

Ignorem les fonts de Miquel Izard, però en les fonts locals que a nosaltres ens ha estat possible consultar -bàsicament els llibres de Matrícules Industrials- no ens ha estat possible confirmar la dada que ell dóna, si bé hem pogut constatar que sí, que de teixidors n'hi havia.

Des de l'any 1828 trobem referències a 6 oficials "fabricantes de lienzo", però les notícies més concretes les tenim per al període 1846-1861, per al qual hem pogut recórrer a les Matrícules Industrials.

Taula: telers manuals segons el llibre de matrícules industrials (1846-1861).

Any	Telers	Propietaris
1846	33	Pere Nolasc Pujals (8), Bartomeu Samada (25)
1847	25	Bartomeu Samada
1849	35	Domènec Lantina
1850	id.	id.
1851	20	Joan Toronell
1852	id.	id.
1853	28	Gerard Samada (12), Moreu (3), Margarit (2 "jacquard") i onze teixidors més amb un teler cada un.
1855	17	J. Torres (12), Moreu (3) i Margarit (2 "jacquard")
1856	15	J. Torres (12), Margarit (2 "jacquard") i J. Mitjans (1)
1857	23	J. Torres (20), Margarit (2 "jacquard") i J. Mitjans (1)
1858	38	J. Torres (28), J. Mateu (8) i Margarit (2 "jacquard")
1861	20	J. Mateu (8), Antoni Bori (3) i nou teixidors més amb un teler cada un

En el document del qual hem extret la darrera d'aquestes informacions trobem també una explicació que reproduïm sencera perquè ens sembla difícil explicar de forma més concisa què és el treball a mans:

"Estos telares son movidos y manipulados individualmente, y sus productos pertenecen a diferentes fabricantes de la capital que proporcionan el trabajo, con más o menos constancia, a los dueños de aquellos; es decir, trabajan a un tanto por vara".

Volem cridar l'atenció sobre els noms de Bartomeu i Gerard Samada que han aparegut en la llista de propietaris de telers. "Cases d'en Samada" fou la primera denominació que tingué l'arrenglerament d'habitatges que posteriorment es diria carrer del Parral. El topònim es conserva fins a finals de segle, per designar la petita barriada que componen els carrers del Parral, del Canal i del Carril. ¿Són els mateixos Samada? Val a dir que el cognom no és gens freqüent. El nom suggereix que un Samada va fer construir i arrendà aquells modestos habitatges. ¿Seria aquesta una activitat separada i sense cap relació amb la seva condició de propietari de telers? Si observem la tipologia de les cases més antigues que encara es conserven al carrer del Parral veurem que la seva estructura ens suggereix l'existència d'una entrada gran, que es pot fer servir com a petita botiga, taller... o per instal·lar un teler manual. ¿No es podria tractar d'una operació deliberada? Llogar les cases amb el teler instal·lat i guanyar així, a més de l'arrendament, la plusvàlua del treball a mans. Amb les dades que tenim això no passa de ser una hipòtesi atractiva i arriscada.

** L'aprofitament del Canal de la Infanta com a font energètica.

El Canal de la Infanta travessa el terme de l'Hospitalet a una alçada mitjana sobre el nivell del mar de 20 metres, enfilat al primer esglaó del Samuntà. Si considerem que la Marina no supera els 8 metres sobre el nivell del mar, resulta d'això un considerable desnivell que fa que l'aigua del canal sigui susceptible d'aprofitament energètic. Aquesta possibilitat fou explotada pràcticament des dels inicis del Canal, ja que l'any 1821 es començaven a construir els molins fariners que, segons el text que transcrivíem al principi d'aquest apartat dedicat a la indústria, ja estaven en ple funcionament l'any 1824.

En el terme de l'Hospitalet hi havia quatre saltants d'aigua (cinc, si comptem el de la Riera Blanca), dels quals prenien derivació respectivament les sèquies de la Riera de la Creu, de la Fabregada, del Torrent Gornal i la ramificació que seguia la línia de l'actual Avinguda del Metro, a Santa Eulàlia. Aquestes sèquies, al seu torn, donaven origen a tot el tramat de filloles i regadores que regaven la Marina.(...).

Els desnivells útils d'aquests salts d'aigua eren importants: 12,089 metres en el de la Fabregada o 13,656 metres en el del Torrent Gornal, per exemple. L'aprofitament d'aquests recursos hidràulics, explotat de bell antuvi pel molí fariner que ja hem esmentat, és regulat per una Real Cèdula de 22 d'abril de 1825 en la qual es dóna autorització a la Junta del Canal, en qualsevol dels seus salts d'aigua, per "colocar y construir por sí y en beneficio de la empresa molinos y cualesquiera clase de ingenios; pero sin perjuicio del riego de las tierras y sin poder excluir al Real Patrimonio de que construya por su cuenta y para propiedad suya artefactos de igual clase en aquellos /saltos/ no ocupados". En la mateixa Real Cèdula s'autoritza "a la Junta y común de regantes para que sin perjuicio del riego puedan conceder por precios convencionales licencia y facultad para que en los saltos vacantes por no haberlos ocupados el Real Patrimonio con artefactos de su cuenta y para sí, ó por no hallarse con fondos para construirlos la Junta ó común de regantes, los puedan construir otros".

Emparant-se en aquesta Cèdula aviat s'instal·len indústries que aprofiten els salts vacants. Així, el 1831, comença a treballar el molí fariner dels germans Lleonart, a Santa Eulàlia. El 1856 s'instal·la la fàbrica de paper d'Antoni Ferrer, en l'actual emplaçament de la filatura" Tecla Sala", en el Torrent Gornal (som de l'opinió que el bloc més antic del conjunt d'edificis que componen aquesta fàbrica correspon al que fou el molí de paper vuitcentista). A partir de 1863 trobem esment d'una serradora de marbre propietat de B. Perellada i l'any següent d'un molí d'escorces tintòries

("palo campeche"), ambdues indústries aprofitant el mateix salt del Torrent Gornal. El 1869 s'instal·la un nou molí d'escorça en el carrer del Centre (aprofitant el salt Baltà) i el 1873, en el mateix carrer, un petit taller de filatura (400 fusos) mogut per aigua. Posteriorment el salt de la Fabregada s'aprofitarà també per a una serradora de marbre i un altre molí d'escorça (el que donà el nom popular de "Plaça del Molí", a l'actual plaça d'Anselm Clavé).

Entre aquest conjunt de petites indústries que aprofiten l'energia hidràulica del Canal destaca en tots els sentits el molí paperer del Torrent Gornal, fundat l'any 1856 per Antoni Ferrer i Sagristà. Recollint dades de diversos informes que parlen de les fàbriques instal·lades en el terme hem pogut arribar a concretar el que segueix: el molí paperer fou fundat amb un capital de 300.000 rals; emprava com a elements motrius 8 rodes d'eix vertical i una turbina, el què li proporcionava una potència que oscil·lava entre els 6 i els 12 cavalls de vapor. La fàbrica funcionava un promig de 260 dies l'any, amb jornades de 14 hores cada dia. Feia servir els draps com a matèria prima, tenia tres tines per fer la pasta i elaborava la varietat de paper anomenada "florete" a un ritme de 214 plecs cada hora. L'edifici que ocupava tenia tres plantes més el sotateulada de l'assecador (era l'únic edifici de més de tres pisos que hi havia en tot el terme) i tenia adossades cases per als treballadors.

Hem trobat diverses referències de la gent que hi treballava: 19 homes, 7 dones, 2 nens i 2 nenes l'any 1858, al cap de dos del seu establiment. El 1862 són 16 homes i 12 dones els que hi treballen i el 1868 20 homes i 20 dones, xifra que la converteix en la segona fàbrica del terme quant al volum de mà d'obra ocupada, després de "La Aprestadora Española, S.A.".

El molí de paper de l'Hospitalet representa l'intent d'un paperer de l'Anoia (creiem que Antoni Ferrer era de Capellades) d'aprofitar una font d'energia que li permetia apropar la indústria a Barcelona, és a dir al mercat i a la font de matèria primera, reduint així les despeses de transport. L'intent no va tenir continuïtat. Veiem com el 1865 la fàbrica deixa de treballar durant mig any i reprèn la seva activitat amb un nou proletari: Antoni Romaní i Puigdengolas; torna a canviar d'amo el 1872, quan passa a mans de Joan Poch. No sabem en quin moment s'atura definitivament, però fou entre 1879 -data del darrer document que coneixem provant que encara treballa- i 1899, quan s'instal·la en el mateix indret la indústria de filatura de cotó "Tecla Sala S.A.".

Potser una de les raons d'aquest fracàs fou l'alt nivell d'especialització dels treballadors i treballadores que fabricaven el paper a mà, un nivell que només es trobava en la comarca d'implantació tradicional d'aquesta mena de manufactures, és a dir, a l'Anoia. Són treballadors de

Carme i de Capellades els qui engeguen el molí paperer de l'Hospitalet i, mentre la fàbrica existeix, hi ha un flux de persones entre aquests dos punts, un flux del qual n'hem pogut trobar un reflex en les escasses fulles d'altes i baixes d'empadronament que es conserven en l'arxiu del Museu. Considerem que són especialment significatives, i per això les reportem aquí, les referències a famílies de paperers que es donen de baixa en l'empadronament després de la crisi del molí l'any 1865:

> Any 1866.- Es donen de baixa Josep Bigorra, paperer, de 46 anys, i la seva dona Maria Robert, de la mateixa edat. Se'n van a viure a Sants.
>
> Any 1867.- Es dóna de baixa Ramon Bertran, de 45 anys, "fabricant de paper" que vivia a la fàbrica del Torrent Gornal, se'n torna a Capellades amb la seva dona, Josefa Rovira, i els seus fills de 4 i 2 anys.
>
> També es dóna de baixa Jaume Fontanelles, de 27 anys, que se'n torna a Capellades amb la seva dona, Carme Vidal, de 20 anys.
>
> Igualment es donen de baixa Josep Farigola, de 50 anys i Josefa Muray, de 48, amb els fills de 17, 14, 11, 9 i 4 anys, que se'n tornen a Gelida, mentre el fill gran, Josep, de 20 anys, se'n a va a Sants.
>
> També Joan Farriol, de 25 anys, i la seva dona Caterina Simó, de 22, se'n tornen a Carme.
>
> Any 1868.- Es dóna de baixa Joan Altes, paperer de Cornudella, de 37 anys, amb la seva dona, Esperança Odena, de la mateixa edat i dos fills de 14 i 11 anys. Se'n van tots plegats a Sants.
>
> Any 1869.- Es donen de baixa Marià Jané, paperer de Vilafranca, de 57 anys, amb la seva dona, Paula Jané, de la mateixa edat i dos fills grans, de 23 i 18 anys. Se'n van a Sants.

Allò que crida l'atenció d'aquestes dades és que, al costat d'aquells que se'n tornen a les seves poblacions d'origen, són encara més abundosos els qui se'n van a Sants. Per aquests dies Sants era ja una població industrial, amb una forta demanda de mà d'obra. Davant de la mala marxa del molí, els paperers se'n van a Sants on esperen trobar feina o on potser tenen fills casats

que hi treballen. Però de la influència de la industrialització de Sants ens n'ocuparem tot seguit en el proper apartat.

*** La influència de la industrialització del Pla de Barcelona.

La industrialització de les poblacions del Pla de Barcelona i, molt concretament, la industrialització de Sants --veí immediat del nostre terme-- marcaren en molts sentits l'evolució de l'Hospitalet. Sants, al llarg de la segona meitat del segle, veié com es disparava el procés d'instal·lació d'indústries en el seu terme i, paral·lelament, com la seva població es multiplicava en una proporció mai no vista. L'any 1854 una única fàbrica de Sants (El Vapor Nou, és a dir, "La España Industrial S.A.") dóna feina a 1.500 treballadors; mentrestant la població passa de 2.307 habitants l'any 1840 (data de la instal·lació del primer vapor) a 7.984 habitants el 1860, 15.980 el 1877 i 28.186 l'any 1900. En 60 anys el nombre d'habitants s'ha multiplicat per 12.

La fundació de grans indústries de filatura i tissatge de cotó a Sants i altres poblacions del Pla explicaria que, des de la dècada de 1840, trobem a l'Hospitalet petites indústries auxiliars del tèxtil. Es el cas dels molins de "palo campeche" que abans esmentàvem, o de fàbriques de midó, com la que té Esteve Prats l'any 1846. Però aquest mecanisme d'industrialització induïda té conseqüències d'una transcendència molt més gran en la zona pròxima a la Bordeta, fins al punt que podem dir que és l'origen mateix del nucli de l'actual barri de Santa Eulàlia.

Seguint l'exemple de moltes altres indústries que s'instal·len en l'antiga ubicació de prats d'indianes (la mateixa "Espanya Industrial" n'és un cas), l'any 1853 es formalitza la venda d'un antic prat de blanqueig (el Prat dels Maons) a una Societat Anònima recentment constituïda a Barcelona, amb un capital de 6 milions de rals repartits en 3000 accions de 100 duros: "La Aprestadora Española S.A.". En l'antiga ubicació del prat es comença a bastir un conjunt d'instal·lacions dedicades al blanqueig, tint i aprest amb una potència de vapor de 80 C.V. i amb un nombre de treballadors de oscil·la entre els 70 i els 90.

Taula: treballadors de "La Aprestadora Española S.A." l'any 1859.

Blanquejadors	19
Cilindradors	26
Aprestadors	1
Tintorers	3
Fogainers	1
Tendistes	2
Bataners	1

Peons	16
Manyans	1
TOTAL	70

D'aquests treballadors 31 són de l'Hospitalet, 10 de Sants, 26 de Barcelona, 1 de París, 1 de Sabadell i 1 de Sant Martí de Provençals.

El 1856, al costat de l'anterior, s'instal·la "La Auxiliar Textil Algodonera"; el 1873 la fàbrica de "Marquès, Queralt y Cia", amb 4 cardes de 1.900 fusos mogudes a vapor i un taller de manyà adjunt; finalment el 1875 es funda l'empresa "Mena, Rocavert y Cia", també de filatura, amb 8 cardes i 10.800 fusos moguts també a vapor.

Aquest veritable raval industrial del Prat dels Maons, juntament amb l'acarrerament sobre l'eix de la carretera, continuació del de la Bordeta, constitueixen els focus originaris del barri de Santa Eulàlia.

L'any 1880, quan es restableix la visa parroquial a l'antiga ermita romànica -que romania tancada al culte des del segle XVIII-, el conjunt del barri ja té 520 habitants -sense comptar el poblament dispers de les cases de pagès-, dels quals 346 viuen a la carretera, 53 a la Riera Blanca i 121 en el que ja s'anomena carrer de l'Aprestadora; és a dir, el tram del camí de la Barca més pròxim a la Riera Blanca.

Tenim coneixement d'altres indústries tèxtils vuitcentistes en el nostre terme, però no hem pogut determinar encara l'ubicació. Són, pel cap baix, dues més: "Torres i Vilaseca", de la qual en tenim notícies des de 1857. Es una indústria de "teixits pintats" (és a dir, d'estampats de cotó) i ocupa, l'any 1858, a 16 homes, 4 dones, 6 nens i 4 nenes. La sega indústria és la de Jacint Coll i Obiols, de la qual només sabem que té "una carda i 900 fusos per a llanes i teixits, moguts a vapor, i un tint" i que es troba en terres de la Marina.

**** La influència de l'expansió urbana de Barcelona.

Barcelona inicia l'enderroc de les seves muralles l'any 1854 i el 1859 s'aprova el pla d'eixampla projectat per Ildefons Cerdà. En els darrers quaranta anys del segle, l'ocupació del tramat de l'eixampla Cerdà segueix una velocitat progressiva. Podem considerar que aquest procés d'expansió culmina d'alguna manera l'any 1897 amb l'annexió dels municipis de Sant Andreu del Palomar, Sant Martí de Provençals, Sant Gervasi de Cassoles, Les Corts de Sarrià, Sants i Gràcia.

Aquest ràpid creixement de la ciutat desferma una vivíssima dinàmica de noves edificacions, amb el corresponent increment de la demanda de materials de construcció. Aquest fet determinarà que tots els pobles dels rodals que disposen de terres argiloses que ho permeten comencin a instal·lar bòviles. Les bòviles i, més en general, les indústries ceràmiques de la construcció adquiriran a l'Hospitalet, amb el temps, una importància singular.

Des de finals del segle XVIII (en la tan repetidament citada resposta del Corregiment de Barcelona al qüestionari de Zamora) tenim notícies de l'existència de forns d'obra en terres que poden pertànyer al nostre terme. El corresponsal de Zamora diu concretament que "/hornos/ de solo ladrillo y tejas hay unos 30 en las solas inmediaciones de Barcelona, dos debajo de Esplugas, a la orilla de la carretera de Madrid, uno más allá de la Cruz Cubierta, tres en Sarrià y uno en San Boy". Aquests dos forns de sota de la carretera de Madrid, que hem subratllat, han de correspondre a la zona de Can Vidalet, a cavall dels termes de l'Hospitalet i d'Esplugues, una zona de bons terrals explotats fins fa ben poc. Si no eren hospitalencs, per tant, eren veïns de ben a prop. Tanmateix, malgrat aquestes notícies divuitesques, és en la segona meitat del segle XIX quan les indústries ceràmiques comencen a adquirir carta de naturalesa a casa nostra.

Donem una ràpida repassada a les primeres notícies concretes que hem trobat sobre aquesta mena d'instal·lacions industrials. I, per començar, analitzarem unes dades que, de retop, ens donaran informacions útils sobre altres aspectes no estrictament industrials: parlarem de la bòvila de Pau Cucurny, a la carretera de la Bordeta.

A partir de 1849 tenim dades esporàdiques d'aquesta indústria com a fàbrica de "ceràmica refractària". Trobem papers que en parlen entre la correspondència dels anys 1849 i 1850, protestes dels veïns l'any 1856 perquè la xemeneia és baixa i els fums els causen molèsties i una darrera referència l'any 1871 com a "fábrica de vasijería". Aquests vint-i-dos anys que separen les referències més allunyades que n'hem trobat ja ens demostren que no ens trobem davant d'una aventura industrial que aviat fa fallida. Però és que, a més, el cognom Curcuny està lligat als inicis de la indústria de porcellana sanitària a Catalunya. No ens expliquem gaire, per tots aquests motius, escassetat de les referències. Pensem que l'única explicació que se'ns acut rau en un problema de delimitació de termes. En efecte, no sabem a partir de quin moment el llit de la Riera Blanca delimita, en tot el seu curs, la frontera entre els termes de l'Hospitalet i de Sants. Però és segur que no era així a mitjans segle XIX.

Tant en el mapa de Sants de 1838 (que reprodueix Carreras i Verdaguer) com en els mapes elaborats per la Junta del Canal l'any 1850 i que es conserven en el Museu d'Història de l'Hospitalet (fotografies dels quals incloem més endavant), és ben visible que, entre la carretera de la Bordeta i el Pont de la Mola (també anomenada del Gual dels Tarongers), el límit entre els dos termes no és la Riera Blanca, sinó un altre camí, més cap a la banda de Barcelona, que potser ara correspondria al traçat del carrer de Parcerisas. Això feia que, en un sector de la carretera de la Bordeta, una vorera (la de muntanya) fos de Sants i l'altra de l'Hospitalet, és a dir una situació similar a la que encara es produeix en el límit amb Cornellà. D'aquí es derivaven molts dubtes i confusions administratives. Un episodi del 1870 ho prova. Arran dels aldarulls contra les quintes que es produïren a la primavera d'aquest any, quan a Sants s'alcen barricades i a Cornellà és saquejat i cremat l'arxiu municipal, un Batalló d'Enginyers que anava a reprimir el soroll és tirotejat al seu pas per la carretera de la Bordeta. El 18 de maig de 1870 el Jutjat de Sant Feliu tramet a l'Ajuntament de l'Hospitalet la carta que segueix: "Informará Vd. con toda urgencia a este juzgado y con toda exactitud el sitio donde los sublevados con motivo de la quinta hacieron fuego al Batallón de Ingenieros que se dirigía a Barcelona el 7 de abril próximo pasado a las once y media de la mañana y en el barrio de la Bordeta, y si dicho sitio pertenece al distrito municipal de Hospitalet o al del pueblo de Sans (sic), toda vez que el radio de dicho barrio se halla distribuido entre ambas poblaciones". La part baixa de la carretera de la Bordeta, deduïm, pertanyia encara a l'Hospitalet i d'aquí provenien els dubtes.

Continuant amb el repàs de les indústries ceràmiques anotarem que els anys 1855 i 1856 hi ha mencions en el llibre de matrícules industrials d'un tal Ramon Batllori com a "alfarero con un horno". No hi ha notícies posteriors d'aquesta indústria, malgrat que el cognom Batllori és potser l'únic entre els dels primers industrials terrissaires hospitalencs que ha arribat als nostres dies amb la mateixa dedicació.

L'any 1857, en la seva Guia de Barcelona a Martorell, Víctor Balaguer esmenta una bòvila entre les indústries que es troben en el terme de l'Hospitalet. Posteriorment, una relació de fàbriques de 1858 parla d'una fàbrica de maons i d'una altra de maons refractaris, ambdues propietat de Josep Antonès, que ocupen, entre les dues, un total de 15 homes, 8 dones, 4 nens i 6 nenes.

A partir de 1860 tenim notícies d'una altra bòbila que sembla important; "Costa y Cia", instal·lada a la vila vella, al Carrer del Centre nº 7. En aquesta fàbrica, l'any 1868, s'hi ocupaven 3 homes, 4 dones i 2 nens.

El 1863, a Santa Eulàlia, figura en les matrícules industrials una altra bòbila a nom de J. Figueres i el 1868 trobem la primera notícia de la "fàbrica de artefactos de barro" de Joaquin Barella, que sembla que es dedicava a la producció de terracota decorativa per a la construcció (motllures, respiralls, balustrades, etc.). Es una de les indústries més importants del ram, puix que hi treballen 26 home, 4 dones i 4 nois. Sabem que estava emplaçada al nº 79 de la "Carretera Provincial", és a dir en el barri de Sant Josep.

Finalment en les matrícules de 1871 i 1872 trobem una nova bòbila a Santa Eulàlia (a nom de Josep Boada) i una altra a la vila vella al costat de "Costa i Cia.".

No sempre trobem especificacions de la mena de fabricats que produïen aquestes primeres indústries, però sembla que ja han fet la seva primera aparició els dos productes que seran els més característics de les indústries ceràmiques de l'Hospitalet i de la comarca. La "rajola fina" que es feia a "Costa i Cia." juntament amb teules i maons pensem que ha de ser el caironet vermell, després massivament produït en diverses bòbiles del terme, que per les seves característiques de resistència i de impermeabilitat era un dels materials preferits dels constructors per solar terrats; per altra banda la fàbrica de Joaquim Barella (com, probablement, la de R. Batllori) inicien la tradició de la terracota decorativa.

Les noves infrastructures i la seva incidència.

A sota d'aquest encapçalament volem deixar constància, en la mesura que ens ho permeten les informacions que hem pogut aplegar, dels elements infrastructurals que apareixen durant el segle i que condicionen la futura evolució del terme.

El primer de tots és el Canal de la Infanta. Ja hem parlat de la seva incidència en les transformacions agrícoles i industrials, però voldríem remarcar ara un parell més de conseqüències que es deriven de la seva construcció. La primera, ja ho hem dit més amunt, és la divisió del terme en dos sectors molt clarament diferenciats; la frontera del Canal, reforçada a la segona meitat del segle per les vies del ferrocarril, dificultarà les comunicacions entre la part nord del terme i la part sud o, amb més exactitud, entre la part del Samuntà i la part de la Marina. A més, el sistema de regatges derivat del Canal indueix una determinada ordenació de les parcel·les agrícoles particularment en la part de Llevant del terme (...) on, les roturacions (---) del sòl que, posteriorment, en urbanitzar-se, generarà el tramat característic del sector de Santa Eulàlia. En les

fotografies dels mapes de 1850 podem comprovar, a més, com dèiem més amunt, que el límit oriental del terme de l'Hospitalet no és la Riera Blanca en tot el seu recorregut i que, per tant, la part baixa del caseriu de la Bordeta pertany al terme de l'Hospitalet.

Parlem ara dels camins. En la primera meitat del segle són constants les queixes pel seu mal estat, agrejat pels embassaments produïts per regatges irregulars o per sobreeiximents de les sèquies del Canal. Les inundacions a conseqüència de riuades o de torrentades també deuen contribuir a fer-los, sovint, de difícil trànsit. Jaume Codina reporta una trentena de riuades durant el segle, algunes d'elles de conseqüències desastroses. Però la millora dels camins no té un abast únicament local. En els transcurs del segle es construeixen dos ponts nous sobre el Llobregat, aigües avall del de Molins de Rei, per facilitar els accessos a Barcelona. El 1873, a iniciativa d'un propietari particular del Prat, es construeix un pont (avui desaparegut) que facilita el pas del riu al tràfic que circula per l'antic camí del Pont de la Mola que aviat es comença a anomenar "carretera nova del Prat", per diferenciar-lo de la carretera vella o Camí de la Barca del Prat, (l'actual Carretera del Mig). Amb la revalorització del camí del Pont de la Mola apareix, a la seva vora, el caseriu de Can Boada i Boïgues, el nucli dels actuals i marginadíssims barris de Can Pi i Can Carbonell. El pont de Sant Boi és una mica posterior, del 1879. La potenciació consegüent de la carretera com a camí d'accés a la capital afavorirà el creixement del poblament hospitalenc sobre el seu eix. Aquest fenomen, la prolongació de l'acarrerament del carrer major més enllà de la Riera de la Creu serà, com veurem, un dels primers trets del creixement vuitcentista.

L'any 1854 s'inaugurà la línia de ferrocarril de Barcelona a Molins de Rei, amb estacions a L'Hospitalet (en l'emplaçament de l'actual estació de RENFE) i a la Bordeta. El tren segueix un traçat pràcticament paral·lel al del Canal de la Infanta, reforçant així la divisòria entre la part alta i la part baixa del terme. La línia de Barcelona a Molins és perllongada el 1859 fins a Martorell i el 1862 s'estableix la doble via entre Sants i Martorell. Cap a 1860 ja s'ha començat a parlar de fer una nova línia de Barcelona Tarragona per la costa. Contra aquest projecte protesta l'Ajuntament de l'Hospitalet, argumentant que ocasionaria problemes en terres i cases, actuant com a mur de contenció en cas de riuades. Argumenta a més l'ajuntament que les expropiacions perjudicarien als propietaris i que l'Hospitalet no necessita per a res dues estacions: una a tocar de la vila vella i una altra a la Marina. Tanmateix les obres de la línia de la costa (del morrot a Vilanova) i l'enllaç d'aquesta amb la de Martorell a través de la Marina de L'Hospitalet s'acaben de dur a terme el 1881. El terme queda com el veiem en l'esquema. A la barrera N./s. se n'ha afegit una altra de transversal que migparteix les àrees d'expansió de la vila vella i de la Bordeta-Santa Eulàlia. Es

com si s'hagués construït la quadrícula dins de la qual es desenvoluparan, amb relativa autonomia, els tres nuclis del poble: L'Hospitalet Vell, Santa Eulàlia i Collblanc.

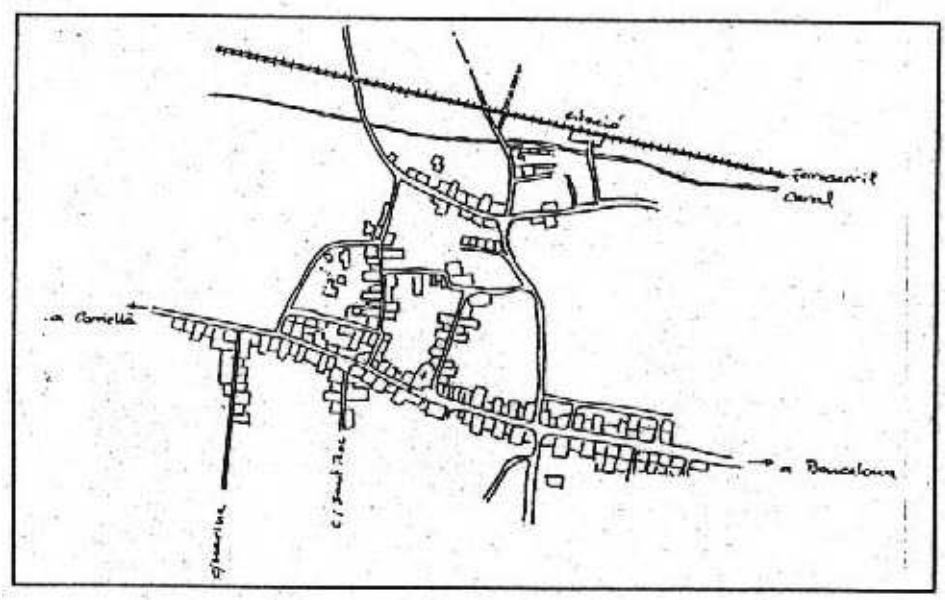
Evolució del poblament durant el segle XI.

La Vila Vella creix en primer lloc a banda i banda de la Carretera Provincial, en direcció a Barcelona, i amb un ritme progressiu. Entre 1855 i 1860 sabem que s'enllesteixen 4 edificis nous a la carretera, però aquest darrer any ja n'hi ha uns altres 7 en construcció i se'n faran de l'ordre d'una trentena més entre 1860 i 1877, si ens podem refiar dels recomptes d'edificacions (sovint contradictoris) que figuren en els "nomenclàtors" que acompanyen els Censos que es fan en aquests anys. L'any 1862 la trama urbana de l'Hospitalet vell té l'estructura que ens descriu la taula que tot seguit reproduïm:

						TOTALS	
CARRERS PLACES	ESGL.	HABTG.	FABR.	SERVEIS	PRESONS	EDIFICIS	HABITTS.
Marina		31				31	102
Major	1	136		3	1	141	673
Sant Roc		7				7	31
Pl. Constit.		6				6	30
Carret. Prov.		89	1			90	381
Eures		37				37	132
Xipreret		59				59	252
Centre		42	1			43	173
Sta. Bàrbara		22				22	65
Canal		26				26	78
Parral		27				27	83
Carril		6				6	30
St. Joan		45				45	182
TOTALS	1	533	2	3	1	540	2122

L'any 1852, en compliment dels ordenaments sanitaris que obligaven a treure els cementiris a fora dels nuclis habitats, es va traslladar la sagrera o fossar parroquial que hi havia al costat de l'església cap a l'actual emplaçament del cementiri, un indret llavors ben allunyat de la zona poblada. Sobre els primitius terrenys del fossar s'obrirà l'any 1867 el carrer nou (o carrer de l'Església), que farà de lligam entre la part alta de l'aglomeració (carrers del Centre, Santa Bàrbara, Sant Joan, Carril, Canal i Parral) i el carrer Major. Al cap de deu anys de la seva obertura ja hi havia 40 cases habitades en el carrer Nou.

Croquis: L'Hospitalet vell l'any 1867.

Tal com podem veure en el croquis anterior, si deixem de banda la penetració cap a migdia dels eixos urbanitzats del carrer de la Marina i del carrer de Sant Roc, és fàcil adonar-se que la línia carrer Major-Carretera Provincial actua com a una veritable barrera oposada a l'expansió del nucli cap a la Marina. L'aspiració d'un bon sector de la població és obrir una plaça més gran al davant de l'Església i perllongar el carrer Nou a través dels terrenys de l'hort de la Rectoria. Això es farà per iniciativa col·lectiva i un si és no és tumultuària durant les jornades de la revolució de setembre de 1868. Llavors s'enderrocarà el pont que unia l'església amb la rectoria i que destorbava el pas de carruatges pel carrer Major i s'aterraran part de les tàpies de l'hort rectoral sobre el qual serà creada la "plaça de la Llibertat" (que avui és una part de la Plaça de l'Ajuntament). Aquesta demolició (perquè sembla ser que passada l'eufòria revolucionària el rector refà el clos) serà definitiva a partir de 1873, quan l'ajuntament republicà, malgrat les protestes de l'església, confirmarà la iniciativa de la Junta de 1868.

Però el veritable eixample de l'Hospitalet vell és el de l'any 1883. Es dissenya com una trama reticular ortogonal (el model del Pla Cerdà, canviat d'escala, pesarà molt arreu on s'emprenguin eixamples de poblacions) amb un carrer principal -el carrer del Progrés- i una plaça de Mercat que ocuparà l'espai de tota una illa de cases. L'any 1887 ja trobem 123 habitants censats en la secció que s'anomena "Eixample", on, de moment, només figuren els carrers de del Progrés i de Perutxo (l'actual carrer de les Roselles -?-). L'any 1900 ja figuren en el cens com a

carrers de l'eixample el de Rossend Arús (l'antic carrer del Progrés), el de Perutxo, la plaça del Mercat i els carrers del Porvenir i de la Indústria.

El poble vell es configura com a nucli essencialment residencial en el qual s'agrupa el 37,6 % de la població total del terme: 1.615 habitants dels 4.295 de l'any 1887. S'hi centralitzen els serveis públics civils (ajuntament, amb un nou edifici des de l'any 1894; escola i presó) i religiosos. En la part alta hi havia algunes petites indústries vinculades al Canal, un parell de bòviles i la major part de les cases de teixidors manuals que més amunt esmentàvem. Per l'eix de la carretera s'allargassa el poblament en direcció al Torrent Gornal -en definitiva, malgrat les distàncies, un raval ben articulat amb el nucli antic per la carretera- veurem que la vila vella i els seus ravals agrupen l'any 1887 el 53 % de la població total del terme.

Mentrestant a la part més oriental del terme el barri de Santa Eulàlia comença a adquirir alguns dels trets que el personalitzaran. Hi ha, en primer lloc, la continuació del caseriu de la Bordeta -el gruix del qual pertany al terme de Sants i rep una forta empenta en el darrer quart de segle, sobretot a partir de la instal·lació (1880) a Sant Medir de la Fàbrica de Can Batlló. Ja hem vist com durant el segle XIX la demarcació del terme no coincidia amb la Riera Blanca i que, per tant, una bona part de la Bordeta era administrativament hospitalenca. Però també es forma, com hem vist, un segon nucli: un veritable raval industrial creix a la Carretera del Mig, als volts de l'antic Prat del Maons. L'arrenglerament de cases que continua el de la Bordeta, per evitar un allargassament excessiu, busca la manera d'eixamplar-se. Tanmateix, almenys en un primer moment, no ho fa cap a migdia sinó que evita ocupar els fèrtils conreus de la Marina i s'instal·la en l'estreta franja que queda entre la carretera i la doble barrera del canal i del ferrocarril. Així observem que la divisió en seccions censals de 1887 parla de l'eixample de Santa Eulàlia", referint-se a la petita trama formada pels carrers de Maluquer, Salvador i el denominat "passatge A". Aquesta trama vuitcentista encara es conserva força intocada, com podem veure si passegem pel carrer del Cavall Bernat, que pensem que correspona al "passatge A" d'aquest "eixample". La unió dels dos nuclis (el de la carretera i el de l'Aprestadora) a través de connexions verticals no té lloc fins a darrers anys del segle quan (en la secció 4ª del cens de 1900) trobem ja esment dels carrers de l'Agricultura, del Comerç i del Gasòmetre que, enllaçant els dos nuclis anteriors, configuraran la trama bàsica de Santa Eulàlia. La població de tot aquest sector representava una mica més del 16 % del total del terme l'any 1887 (695 habitants).

La continuació de la urbanització santsenca no ultrapassa el límit de la Riera Blanca únicament pel sector de la Bordeta. També ho fa per Collblanc, seguint l'eix de la carretera de

Madrid. Però a l'alçada de 1887 aquest esbós de barriada té molta menys entitat que Santa Eulàlia, tant pel nombre dels habitants (només 119 a la carretera de Collblanc, als quals en podríem afegir 137 més agrupats a la part alta de la Riera Blanca i en cases isolades. Entre tot plegat només sumem 256 habitants, que no arriba al 6 % de la població total del municipi), com per les característiques del poblament que, a Collblanc, es limita a ser una continuació de la trama de Sants, mentre que a Santa Eulàlia l'existència del raval de l'Aprestadora dóna al procés unes característiques que el personalitzen fortament.

A aquests agrupaments cal afegir el poblament dispers en cases aïllades que representa un total de 273 habitants al sector de Muntanya (el Samuntà) i 794 al de la Marina. En ambdós sectors hi ha noves construccions al llarg del segle però d'un signe certament divers. Mentre que al sector de Muntanya han aparegut cases senyorials, amb una funció primordialment residencial i luxosa (la reconstrucció de Can Alemany que es converteix en Can Boixeres, Can Serra, Can Cluset, la Torre Barrina), a la Marina (amb l'única excepció de Can Arús que, en realitat, és a tocar del poble) s'han alçat noves masoveries (bàsicament del tipus I de la classificació d'en Danés i Torras, el més simple i el més barat), s'han reparat les cases antigues o s'han bastit casetes molt simples, com les de l'agrupament de Can Boada, arran de la revaloritzada carretera del Prat. I si amb l'esclat del regatge no s'ha construït més potser cal atribuir-ho al fet que els pagesos més benestants han optat per fer-se la casa a dins del poble, a l'eixample del mercat.

Més del 80 % de tot el conjunt de la població a la darreria del segle passat està format per cases de planta baixa o bé de planta baixa i un pis, amb predomini d'aquestes darreres. Però la tipologia i els materials de les construccions vuitcentistes són diferents del què veiem a la segona meitat del segle XVIII. Pràcticament desapareix la caseta amb hort al davant (una excepció serien les casetes del carrer Ebre, que probablement constituïen una colònia vinculada a alguna de les indústries que obtenien energia del canal). La tipologia fa pensar en les cases de la colònia de Can Ramoneda -Can Rosès- a Cornellà), la parcel·la és allargada en sentit perpendicular a la façana i la casa té eixida o hortet al darrera. Si bé alguns edificis de planta baixa i pis són encara unifamiliars, comença a predominar l'esquema bifamiliar, de manera que al costat del portal de la planta baixa apareix la porteta de l'escala per pujar al pis de dalt. El gruix de les parets s'aprima i ja no es fan de tàpia, sinó de maons. L'arrebossat de ciment comença a substituir l'emblanquinat de calç, de manera que la grisor industrial va desplaçant la lluminositat rural. La finestra sobre el portal es converteix sovint -sobretot quan es tracta de cases bifamiliars- en balcó. En ambdós casos hi ha baranes de ferro. Continua predominant la coberta de teula àrab a dos vessants -formant coberta contínua en el cas de cases arrenglerades entre parets mitgeres-, però també fan la seva aparició

els terrats, solats amb caironet o rajola vermella de les bòbiles locals. Els edificis del carrer quart de segle ja apareixen rematats sovint per balustrades de terracota.

L'Hospitalet a les portes del segle XX.

Arribem al final d'aquesta ràpida repassada a l'Hospitalet vuitcentista. En la segona meitat del segle el poble ha viscut una tímida entrada del progrés, i n'ha sigut tan conscient que ha anomenat així ("Progrés") el carrer principal del nou eixample. No ha estat només la irrupció de la indústria i la millora econòmica de la pagesia --en el cas d'alguns propietaris seria més just parlar de franc enriquiment--, sinó la suma de tot de petites coses que han canviat costums i maneres de viure: l'arribada del carril (1854); el telègraf (1855, en un principi al servei del ferrocarril però que tindrà utilitat pública, per exemple per sol·licitar socors arran de la gran riuada de 1866); la millora dels transports (a part del carril, des de 1859 hi ha servei regular de diligències de l'Hospitalet a Barcelona, per exemple); la nova portada d'aigües públiques (el 1864 s'inauguraren 5 noves fonts) i, finalment, domiciliàries (la primera xarxa d'aigua corrent és de 1888); l'enllumenat de gas (des de 1882, amb un gasòmetre instal·lat a Santa Eulàlia); el telèfon (algunes indústries el tenen instal·lat des de 1890), etc. La síntesi i emblema de tot plegat pot ser la construcció de la nova Casa de la Vila l'any 1894, en la finca cedida pel ric propietari local (i prestigiós intel·lectual maçònic) Rossend Arús, el nom del qual suplantarà al del mateix Progrés en la denominació del carrer principal de l'Eixample.

Podem constatar com en la mesura que els intercanvis socials es fan més rics també s'enriqueix la vida societària. Entre 1841 i 1844 apareixen, per exemple, tres societats d'ajuda mútua que l'any 1862 agrupen ja un total de 464 socis. Des de 1864 (disfressada en un principi de "sala de billar") existia una associació de caire liberal que agrupava menestrals, treballadors, petits arrendataris, etc. Es la societat que l'any 1868 esdevindrà el primer Casino del poble (l'avantpassat de l'Ateneu de l'Harmonia); per la seva banda els propietaris més benestants fundaran el seu propi Casino (l'actual Casino del Centre) al començament de la Restauració borbònica, l'any 1874. En el cos del text ja hem fet referència a les primeres eleccions sindicals de teixidors hospitalencs afiliades a l'A.I.T., dada fonamental en un temps farcit de conflictes socials que no estalvien pas la nostra població.

L'Hospitalet treu el nas al segle XX amb 5.095 habitants i un feix de possibilitats de futur encara inexplotades.

Capítol III. EL SEGLE XX : 1900 - 1939.

Sembla que com més a prop ens trobem de l'actualitat més fàcil hagi de ser la descripció dels fets, però no és així. Si per a l'anàlisi del segle XIX la limitació de dades era un obstacle, en el segle XX ho és l'excés de dades. No és senzillament que hom es perdi en el material, és que el procés s'accelera duna forma tan brutal que el salt de complexitat exigiria per a una anàlisi correcta instruments molt més afinats que els que tenim. Per això hem optat per la solució més viable: disposar ordenadament -cronològicament- les dades de l'anàlisi i aventurar, de tant en tant, algun element interpretatiu que ens ajudi a comprendre els processos.

Per començar, però, no estaria fora de lloc que recordéssim una dada essencial: ¿com ha evolucionat la població durant el segle?. En xifres absolutes, així:

ANY	POBLACIÓ
1900	5.095
1910	6.905
1920	12.360
1930	37.650
1940	51.249
1945	59.891
1950	71.580
1955	90.787
1960	122.813
1965	180.140
1970	241.978
1975	280.640
1980	294.033

Acostumem a parlar de dues grans allaus immigratòries malgrat que el saldo migratori (llevat potser dels darrers quatre o cinc anys) ha estat positiu durant tot el segle. Situem aquestes dues inflexions en la dècada de 1.920 i en la de 1.960. La crisi econòmica ha frenat l'increment de població, de tal manera que el balanç migratori ha estat negatiu els anys 1976, 1978, 1979 i 1980. Considerant tota la mobilitat de la població (saldo migratori i saldo vegetatiu) també hem de constatar que el creixement s'ha aturat, fins al punt que, en xifres absolutes, l'Hospitalet perdé 298 habitants l'any 1979 i només guanyà 46 el 1980.

L'Hospitalet de 1900 a 1939: una cronologia comentada.

1899.- Construcció de la fàbrica Tecla Sala en el Torrent Gornal, allà on havia estat el molí paperer.

1900.- Instal·lació de la "Herrería de San José", antecedent de la Farga.

1901.- La ferreria de Sant Josep passa a mans de la societat "Altos Hornos de Cataluña, S.A.". A la ciutat hi ha un total de 10 bòbiles.

1902.- S'inicia la construcció de la fàbrica Trinxet (filats i teixits de cotó: llençols i panes) a la carretera de Santa Eulàlia.

1903.- S'intal.la la fàbrica Trias (tèxtil de jute) a la Marina.

Observem com continua el procés d'industrialització iniciat en les darreres dècades del XIX. Hi ha, tanmateix, un canvi de dimensions: tant la Tecla Sala com la Trinxet són fàbriques molt grans i que ocupen una gran quantitat de mà d'obra.
La instal·lació de la Farga completa, a més, aquesta espècie de "frontera industrial" (bòbiles, serradora de marbre, Farga, molins d'escorça) entre la vila vella i el raval de Sant Josep.

1905.- Portada d'aigües a la Torrassa (plaça Espanyola). Aquest mateix any s'aprova el pla d'enllaços de Barcelona anomenat "pla Jaussely".

La portada d'aigües a la Plaça Espanyola és una de les operacions relacionades amb la urbanització d'aquest barri: una de les primeres grans promocions de sòl urbanitzat de Catalunya. El carrer d'accés a la plaça des de la carretera de Collblanc heretarà (i el conserva encara) el nom del carrer del Progrés que havia portat abans l'accés principal a l'eixample de la Vila Vella.

1906.- D'aquest any són les primeres notícies instal·lació d'escombriaires al barri de Santa Eulàlia.

1907.- Any d'inundacions: se'n digué "l'any de les 5 riuades", encara que, en realitat, en van ser sis. S'instal·la, al costat de la Fraga, la fàbrica tèxtil de Can Vilumara. Són ja 35 indústries les que hi ha en el municipi. S'obre la Rambla a través dels terrenys de la finca de Cal Tres.

L'obertura de la Rambla representa l'inici del segon eixample de la Vila Vella (o del tercer, si consideréssim com a primer l'obertura del carrer Nou): una xarxa ortogonal més ampla (la que formen els carrers Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona), un bulevard (la Rambla) que comunica la Carretera Provincial i l'Estació i passatges que migparteixen les illes en són els trets més acusats.

1908.- Fundació de la Parròquia de Sant Ramon.

1910.- Instal·lació dels primers forns de vidre a Collblanc.

1912.- Arriben a l'Hospitalet els Ferrocarrils Catalans (hereus del vell projecte de Ferrocarrils Econòmics del Baix Llobregat).

Res no és mai del tot anecdòtic, i encara menys que res la fundació d'una parròquia. D'alguna manera és la certificació que un barri ha adquirit prou entitat. I certament per aquests anys la població de Collblanc ja passava del miler de persones i el seu ritme de creixement era superior al d'altres barris com Santa Eulàlia. Amb els primers forns de vidre arriba a l'Hospitalet un sector que econòmicament i social - sindicalment, per exemple- tindrà una importància singular fins fa ben poc. Finalment l'arribada dels Ferrocarrils Catalans significa una millora en les comunicacions, d'això no n'hi ha cap dubte, però també fa altres coses com migpartir l'eixample de la vila vella i el barri de Santa Eulàlia i acabar de complicar les comunicacions interiors.

1913.- Aquest any la Fàbrica Tecla Sala té instal·lats 25.800 fusos de filar i 8.218 de torçar. Noves instal·lacions de forns de vidre a la Torrassa.

1914.- Ampliació de la fàbrica Trinxet. S'inicia la construcció de cases barates a la Rambla.

1915.- Adoquinat del carrer Major.

1916.- Adoquinat de diversos carrers (Riera Blanca, Plaça Espanyola, carrer del Llobregat, etc.) gairebé tots corresponents als barris de Collblanc i la Torrassa.
El tramvia arriba a Collblanc.

1918.- Epidèmia de grip. Comença l'exportació de carxofes.
En el terme hi ha 12 bòbiles.

Si la parròquia era una certificació religiosa de la importància del barri, l'arribada del tramvia n'és una certificació civil. També és un indicador d'un altre fet: el barri s'està convertint en un dormitori de treballadors molts dels quals tenen la feina a Sants o a Barcelona. Collblanc només administrativament és una part de l'Hospitalet. La importància que comencen a adquirir les carxofes no ens deixarà oblidar que l'Hospitalet és encara una municipi primordialment rural.

1920.- *Es* constitueix la societat del Metro Transversal.
Adoquinat de la carretera provincial.
Segregació de 900 Ha. per a la construcció del Port Franc.

1921.- Funciona una línia d'autobusos -que, de moment, són elèctrics!- entre Barcelona i l'Hospitalet.

1922.- Inauguració de l'Estafeta de Correus.

1923.- Instal·lació de les primeres indústries químiques (olis i sabons) i d'alimentació.

1925.- La línia de Metro Transversal arriba al límit del terme de L'Hospitalet en inaugurar-se l'estació de Riera Blanca (Bordeta).
Primers intents d'exportació d'enciams.
Comença a funcionar, a la Farga, el primer forn elèctric.
El govern de la Dictadura concedeix a l'Hospitalet el "títol" de ciutat.

Les obres del Metro Transversal, una de les obres públiques més ambicioses que preparen el camí de l'Exposició Universal, atrau una gran quantitat de mà d'obra immigrada. La població arriba en un veritable allau i s'instal·là, preferentment, a

Collblanc i a la Torrassa. En conjunt, els dos barris són ja la zona més poblada de tot el terme. Mentrestant la pagesia, després de les carxofes, ha trobat la segona "gallina dels ous d'or": l'enciam. Per la seva banda, la industrialització també va fent camí. Comença a fer-se evident que és urgent una planificació urbanística.

1926.- L'arquitecte Puig i Garalt redacta el Pla d'Eixample i Reforma Interior de l'Hospitalet. Puig i Gairalt, com a arquitecte municipal, estimula la construcció de cases de corredor en planta baixa.

1927.- Construcció del "gratacels" edifici del carrer del Progrés cantonada amb la carretera) de Collblanc, dissenyat per Puig i Gairalt.

1928.- Des de 1923 fins a aquest any s'han obert i pavimentat quaranta carrers

Abans ens hem oblidat de comentar la segregació de les 900 Ha. de terres de la Marina destinades al Port Franc. L'episodi recorda la compra de Manhattan als indis per quatre rals. Per compensar la pèrdua, el municipi rep unes vuitanta mil pessetes que triga un parell d'anys a cobrar. Els pagesos, mentrestant, van fent com si res no hagués passat, perquè -deixant a part la transacció administrativa, del Port Franc ningú no en sap res. Les darreres dades ens suggereixen que estem en ple "estat d'obres" i que la presència de Puig i Gairalt com a arquitecte municipal serveix almenys perquè la resposta al "boom" demogràfic sigui, si més no, una mica planificada.

1930.- Coincidint amb el concurs per al Port Franc de Barcelona, s'inicien les obres de prolongació de la Gran Via.

1932.- Construcció del Mercat de Collblanc (Puig i Gairalt).
Instal·lació a la platja de Castelldefels d'un pavelló prefabricat que fa de Casa de Colònies per als escolars de l'Hospitalet.
Són segregades 50 Ha. de la part Nord del terme per a la prolongació de la Diagonal. A canvi, Barcelona assegura el servei de bombers.
Una delegació de l'Ajuntament es presenta davant de la comissió d'enquesta que està preparant l'estudi per a la divisió comarcal de Catalunya. Hi van a dir que no volen ser agregats a Barcelona.

Reben, evidentment, la resposta que s'han errat d'osques i que la comissió no té res a veure amb tot això.
El Metro Transversal arriba a Santa Eulàlia.

La preocupació del regidors és ben comprensible: el fenomen metropolità ja és un fet que no té volta de full i Barcelona se'n preocupa: la prolongació de la Gran Via, la de la Diagonal, la del Metro Transversal, el projecte de Port Francs. Són projectes metropolitans que a l'Hospitalet ja li han costat 950 hectàrees i un considerable desequilibri demogràfic.

1934.- Arquitectes del GATCPAC elaboren el "Pla Macià".
Fundació de la parròquia de la Mare de Déu dels Desemparats a la Torrassa.

1935.- D'aquest any és el primer projecte de supressió del pas a nivell de la RENFE i la Carretera Provincial, malgrat que l'obra no es realitzarà fins a 1961.
Construcció del Mercat de Santa Eulàlia.

1936.- Militars feixistes se subleven contra el Govern de la República.
Comença la Guerra Civil.
L'Ajuntament de Barcelona dedica 5 milions de pessetes a les obres de prolongació de la Gran Via.
Enderroc de l'església i de les "deu cases iguales", en el lloc que ocupaven s'obrirà la Plaça de l'Ajuntament.

1937.- Col·lectivitzacions agrícoles i industrials. La fàbrica de Can Cosme Toda es dedica a la fabricació de material de guerra.
Diverses finques són municipalitzades i es destinen a serveis públics: Can Serra a Casa de Maternitat; Can Boixeres, Can Arús i Can Pujades a escoles.

1939.- El 26 de gener entren les tropes franquistes. Els béns col·lectivitzats i municipalitzats retornen als seus antics propietaris.

1.3. CRÈDITS I AGRAÏMENTS.

La revisió del Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de L'Hospitalet de Llobregat realitzat en 1997, havia estat realitzada per un equip dirigit per l'Arquitecte Josep Emili Hernández-Cros, del qual van format part:

Bel Moretó i Navarro, Arquitecta
Francesc Caballé i Esteve, Historiador
Isabel García Tròcoli, Historiadora
Demetrio Campolo, Arquitecte
Graciela Maria Chaia Santiago, Advocada
Pilar Salinas Sandoval, Arquitecta
Francisco Da Costa, Arquitecte
Sergi Hernández-Cros i Cabasa, Estudiant

Per la complexitat del treball s'ha d'agrair la col.laboració i les dades aportades per moltes persones i institucions, durant el procés de redacció d'aquest Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de l'Hospitalet. De forma especial, i per ordre de situació en el temps, a:

Magdalena Mària i Serrano, Arquitecta
Xavier Franquet i Batlló, Arquitecte Municipal de L'Hospitalet de L.
Josep Mª Solías, Director del Museu de L'Hospitalet de L.
Alícia Suárez i Mercè Vidal, Biògrafes dels Arquitectes Puig i Gairalt
Clara Parramon, Directora de l'Arxiu Històric de L'Hospitalet de L.
Carme Arranz, Cap de l'Arxiu de L'Hospitalet de L.
Blanca Atienza, Directora del Servei de Cartografia de L'Hospitalet de L.

El present Text Refós del Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de L'Hospitalet de Llobregat elaborat al 2001 ha estat realitzadat per un equip compost per:

Director:

Antoni Nogués i Olive.Advocatl Tècnic Urbanista.

Equip técnic redactor per part de la ADU (Agencia de Desenvolupament Urbà.):

Antoni Rodriguez i Porcel. Arquitecte. Director Tènic.

Justo García Vizcaino. Aquitecte.

Maite Cabrero Molina. Arquitecte.

Noelia Ramos García. Estudiant PFC d'arquitectura.

Natàlia Ferriol Comamala. Estudiant PFC d'arquitectura.l

Col.laboradors:

Maria Creu Benet Marco. Advocada

Ricard Querol Travieso. Cap Unitat Producció Gràfica.

Ferran García Aranda. Auxiliar tècnic.

Silvia Medina Cuevas. Auxiliar administrativa.

Arquitecte Assessor:

Maria Josep Martínez Vílchez. Arquitecte.

Equip de l'arquitecte assessor:

Francesc Josep Rollón Rico. Arquitecte.

Mikel Diaz de Ilarraza Aramberri, Estudiant PFC d'arquitectura.

Marta Hernández Rodríguez. Estudiant PFC d'arquitectura.

2. JUSTIFICACIÓ DEL PRESENT PLA ESPECIAL DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

2.1. EL PEPPA DE L'ANY 1987.

El Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de l'Hospitalet de Llobregat va ser redactat per l'Ajuntament de L 'Hospitalet, responent a la voluntat del govern municipal de la de preservar amb caràcter d'urgència aquells elements i espais que es consideraven referències inesborrables de la memòria col·lectiva, i va ésser aprovat definitivament per la Corporació Metropolitana de Barcelona el 18 de juliol de 1985. Mancat l'equip redactor d'estudis previs fonamentats relatius als elements catalogables, el voluntarisme i l'entusiasme d'un conjunt tècnics municipals i de col·laboradors externs va permetre dur-lo a terme amb la consciència que posteriorment s'haurien de subsanar els possibles errors i inexactituds d'acord amb el procediment previst en el propi Pla. En qualsevol cas, aquest la Corporació l'havia aprovat amb la prescripció de que es redactés un Text Refós que devia d'incorporar les precisions derivades de l'Informe Tècnic de la Direcció de Serveis d'Urbanisme, del 27 de juny de 1985. Text Refós del Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de L'Hospitalet de Llobregat que va ser aprovat per la Corporació en sessió del 14 de gener de 1988, i publicat al BOP del 20 de febrer del mateix any.

La distància que proporciona el temps transcorregut des de que es va produir l'aprovació d'aquest Pla Especial i la situació d'indefensió que havia patit el patrimoni arquitectònic durant tants anys, avui ens permeten justificar la seva atzarosa evolució i aplicació com una conseqüència de les condicions i context en el qual es va redactar, que van donar lloc a una compilació excessivament optimista de les permanències i els vestigis arquitectònics que es volien protegir i de la seva viabilitat. Presumiblement aquest fet sigui -com s'ha dit- una seqüela de la manca d'instruments adients que permetessin canalitzar les campanyes reivindicatives amb les quals la ciutat havia tingut que fer front a la política mercantilista i de menyspreu del patrimoni que s'havia produït coincidint amb els últims ajuntaments pre-democràtics. Aquest llast - que en gran mesura tenia una component reivindicativa, però que també era conseqüència d'una reacció fins un cert punt idealista després de tants anys d'impotència davant les actuacions indiscriminades contra el patrimoni - va comportar en general, i no solament en el nostre cas, grans buits instrumentals i metodològics, com és el fet de no atendre a la necessària viabilitat de la protecció, ni a consideracions del context en el qual estaven situats molts dels elements protegits, doncs primava la necessitat d'impedir que es continues enderrocant l'arquitectura del passat.

El fet és que la realitat pràctica de la política urbanística impulsada des dels Ajuntaments democràtics que han governat la ciutat ha provocat un greu distanciament entre el Pla Especial de Protecció del Patrimoni de l'any 87 i la dinàmica municipal. En la pràctica, aquests desajustos s'han anat resolent moltes vegades en el moment concret de la gestió, provocant una situació de revisió permanent del Catàleg que, al no poder-se orientar segons cap tipus de criteri o política de conservació -degut a que aquell Pla no ho proporcionava-, deriva inexorablement en una conceptualització del patrimoni com a residu urbà, incòmode en el millor dels casos, amb una col·lisió freqüent entre els valors arquitectònics que es volen protegir i la necessària modernització de la ciutat.

2.1.1. Situació actual del catàleg de l'any 1987.

El Catàleg estava organitzat a partir de subdividir el conjunt del Patrimoni en quatre grans períodes històrics, amb la següent composició:

		Conjunts o carrers
1ª època	38 obres catalogades	3
2ª època	14 obres catalogades	4
3ª època	89 obres catalogades	13
4ª època	8 obres catalogades	1

En total incorporava 149 unitats, però degut a que 21 d'aquestes corresponen a conjunts (que afecten, de vegades a carrers sencers) i moltes de les fitxes afecten a mes d'una finca, el nombre real d'afectacions desbordava tota capacitat de gestió d'aquest patrimoni, invalidant en la pràctica el Pla, com ho prova el següent resum de les fitxes actualment desactivades, que apareix detallat al punt 3.7. de la present documentació :

Fitxes	En suspens	1ª època:	28
		2ª època:	10
		3ª època:	58
		4ª època:	4
	Total		100

Aquest dos grups, i en particular el segon, afecten a la major part del Patrimoni Arquitectònic de L'Hospitalet, havent-se deixat en suspens, per raons moltes vegades poc significatives, com lleus variacions respecte del Pla General metropolità, com afectacions de vial al xamfrà, ó estar qualificada com equipament o verd públic una finca, quant aquesta situació no solament no nega la protecció, sinó que fins i tot moltes vegades l'afavoreix, com s'ha vist en edificis com Can Boixeres, Tecla Sala, etc. En definitiva, només restaven vigents 49 fitxes:

Fitxes	Vigents:	1ª època:	10
		2ª època:	4
		3ª època:	31
		4ª època:	4
	Total		49

Amb el resultat d'una indefensió operativa del patrimoni real i el seu subsegüent descrèdit.

2.2. OBJECTIUS DE LA PRESENT TEXT REFÓS DEL PLA ESPECIAL DE PROTECCIÓ DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC DE L'HOSPITALET.

El present Text Refós del PEPPA,, Revisió 2001, es redacta per adaptar el document del PEPPA aprovat inicial i provisionalment per l'Ajuntament a la resolució del Text Refós de la modificació de PGM que comporta el PEPPA, que va ser aprovada definitivament pel consell executiu en data 7 de novembre de 2000.

També es recullen en aquest Text Refós del PEPPA les consideracions formulades per la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya en la seva reunió del dia 5 de juliol de 1999 així com altres modificacions que afecten el PEPPA tramitades durant el temps transcorregut des de la acceptació inicial fins a la redacció d'aquest Text Refós Dintre d'aquest plantejament genèric, el Pla s'ha redactat atenent als objectius següents:

1. Valoració precisa del Patrimoni Arquitectònic que posseeix la ciutat.

2. Estimulació del reconeixement social d'aquest patrimoni entès com un conjunt d'elements que testimonien l'historia i la cultura de la localitat.

3. Significar les peces que constitueixen el Patrimoni com referent de l'origen i el caràcter específic dels diferents barris i sectors urbans.

4. Establir uns instruments de protecció que conjuguin el rigor en la conservació dels valors fonamentals de les diferents obres, amb la flexibilitat necessària per a fer compatible aquesta protecció, amb la dinàmica de creixement i transformació del teixit urbà.

5. Afavorir l'autoconservació del patrimoni, en especial aquell de propietat privada.

6. Orientar la protecció d'alguns d'aquests béns vers nous possibles usos, tant si conserven la titularitat privada, com si hom creu convenient reconvertir-los per a usos públics.

2.3. METODOLOGIA ADOPTADA PER A LA REDACCIÓ DE LA PRESENT TEXT REFÓS DEL PEPPA 2001.

2.3.1. S'ha partit de l'anàlisi crític del PEPPA anterior i de l'estudi del seu catàleg, seguint el procés següent:

- Coneixement directe de totes les obres incloses, en un moment o altre, amb independència de si estaven excloses, en suspens o eren vigents.

- Confrontació amb el seu context urbà i arquitectònic.

- Estudi i valoració de la problemàtica urbanística concreta en cada cas.

2.3.2. S'ha procedit a l'elaboració d'un nou llistat de base exhaustiu que inclogués obres obtingudes de les següents fonts:

- Procedents del Catàleg anterior, a partir de l'anàlisi precedent (2.3.1)

- A partir del buidat sistemàtic i exhaustiu de tota la bibliografia (monografies, revistes, guies, fullets, estudis -publicats o inèdits-, articles de premsa, etc.) que pogués aportar informació sobre el patrimoni arquitectònic de L'Hospitalet i de la seva història, es a dir, entenent-lo com un conjunt d'elements singulars i amb relació a la evolució i transformació de la ciutat.

- Fent un buidat sistemàtic dels arxius on es pogués trobar informació sobre l'arquitectura de L'Hospitalet, així com una recerca de la documentació original que es conserva.

2.3.3. Finalment s'ha fet l'exploració del material de base així obtingut, mitjançant el procés següent:

- Fent una primera selecció d'obres, a partir de la documentació, estudis i recerques.

- Organització d'un nou llistat, ja filtrat, d'acord amb els paquets tipològics que es relacionen a l'apartat 2.3.4.. Aquests van establir-se a fi d'acomodar la realitat de les obres d'arquitectura

conservades posseïdores d'interès i valors inicialment acceptables, amb la història urbana del municipi i la seva realitat morfològica actual.

- Verificació d'aquest inventari amb la informació obtinguda fruit de l'estudi del procés de transformació del territori al llarg del temps, amb l'objectiu d'identificar el sentit de les permanències arquitectòniques com a testimonis de la història urbana de L'Hospitalet.

- Primers treballs d'anàlisi gràfic amb l'objecte de destacar el significat històric de traces urbanes, delimitacions, carrers, barris, espais i edificis, facilitant al mateix temps criteris per a la seva valoració, com permanències i com factors d'identificació col·lectiva.

- Elaboració de conclusions, no només analítiques sinó també creatives, a fi d'establir les línies mestres d'identificació vers la ciutat, vertebrant el patrimoni mitjançant idees aglutinadores (o criteris globalitzadors) que facin possible la seva compressió com un tot coherent i no com un conjunt de peces inconnexes.

- Contrast del material pre-seleccionat amb el planejament vigent, es a dir, amb la idea de ciutat per al futur, resolent la compatibilitat de les permanències arquitectòniques amb el planejament; valorant els conflictes entre aquest i el patrimoni; i estudiant si aquests son subsanables. Analitzant si tenen cabuda les permanències a la nova ciutat i en quina mesura pot conciliar-se el patrimoni amb el desenvolupament urbanístic i, si, fins i tot, pot col·laborar en aquest sentit.

- La fase última ha consistit en la confecció d'un Catàleg, entès com a selecció ponderada viable i representativa de la història urbana de L'Hospitalet així com dels objectes arquitectònics més valuosos o representatius que la ciutat ha produït al llarg dels temps, entesos aquests com a peces integrades o incorporables en l'urbanisme que condueix el procés de transformació de la ciutat.

2.3.4. Criteris tipològics adoptats.

Aquests s'han establert a partir del coneixement de la complexa i heterogènia realitat patrimonial de L'Hospitalet de Llobregat i atenent a la seva evolució històrica. Aquesta està dominada per

l'arquitectura destinada a l'habitatge, però així mateix conté una mostra important d'arquitectura industrial.

Arquitectura residencial.

a) Habitatge rural:

Masies

Cases pairals

b) Habitatge urbà:

Cases entre mitgeres (pre-industrials)

Cases unifamiliars entre mitgeres (urbanes)

Cases unifamiliars entre mitgeres (passadissos)

Cases de renda

Blocs d'habitatges

Arquitectura amb altres destinacions.

c) Edificis per a la indústria i el comerç.
d) Edificis institucionals i per a equipaments.
e) Edificis per al culte
f) Elements singulars

S'ha tingut present, demés, el conjunt de l'obra dels arquitectes Ramon i Antoni Puig-Gairalt degut al pes específic que aquesta té en la morfologia de la ciutat. La presencia de Ramon Puig-Gairalt com arquitecte municipal de L'Hospitalet en un moment de gran expansió edificatòria, l'amplitud tipològica de la seva obra i l'elevat nivell mig de la qualitat assolida en els seus projectes, requerien que a l'hora de fer-se la selecció definitiva es considerés atentament el conjunt de la seva producció i la dispersió topogràfica amb la qual es va produir.

3. CATÀLEG

3.1. DOCUMENTACIÓ DEL CATÀLEG.

La relació d'obres que constitueix el Catàleg i el material que l'integra, -que argumenta i justifica la selecció-, està organitzat partint d'un criteri d'ordenació topogràfic, en base a les adreces principals. Diferents llistats possibiliten les vies d'accés a la documentació.

Quadern 1: Memória

Quadern 2: Normativa

Quadern 3: Catàleg (I)
Fitxes 01 a 10
De: Ajuntament, Pl.
Fins a: Can Nyac, T.

Quadern 4: Catàleg (II)
Fitxes 11 a 20
De: Carrilet, Av.
Fins a: Enric Prat de la Riba, C., núm. 265

Quadern 5: Catàleg (III)
Fitxes 21 a 30
De: Enric Prat de la Riba, C., núm. 306
Fins a: Guernica, C.

Quadern 6: Catàleg (IV)
Fitxes 31 a 40
De: Josep Anselm Clavé, C.
Fins a: Just Oliveras, C., núm. 31.

Quadern 7: Catàleg (V)
Fitxes 41 a 50
De: Just Oliveras, C., núm. 37
Fins a: Major, C., núm. 54

Quadern 8: Catàleg (VI)
Fitxes 51a 60
De: Major, C., núm. 57
Fins a: Molines, C., Conjunt.

Quadern 9: Catàleg (VII)
Fitxes 61 a 70
De: Montseny, C.
Fins a: Princep de Bergara, C.

Quadern 10: Catàleg (VIII)
Fitxes 71 a 80
De: Progrés, C.
Fins a: Rodes, C.

Quadern 11: Catàleg (IX)
Fitxes 81 a 90
De: Rosselló, C.
Fins a: Santa Eulàlia, C., núm. 87-89

Quadern 11: Catàleg (X)
Fitxes 91 a 99
De: Santa Eulàlia, C., núm. 155
Fins a: Vora del Riu, Ctra.

Quadern 12: Catàleg (XI)
Fitxes 100/01 a 100/11
Conjunt: Xipreret, C.

Un Quadern 14 recull la totalitat de la documentació gràfica, consistent en la següent relació de plànols:

0 - LOCALITZACIÓ DELS EDIFICIS CATALOGATS EN EL PEPPA 1987, ACTUALITZAT EL 1997.
A - LOCALITZACIÓ DELS EDIFICIS CATALOGATS AL TERME MUNICIPAL
B - NESC: ÀMBIT D'APLICACIÓ I DETERMINACIÓ DE ZONES
01 - SECTOR CENTRE - VILA VELLA
02 - DETALL CONJUNT CARRER XIPRERET
03 - SECTOR CENTRE - SANT JOSEP
04 - SECTOR CAN BOIXERES
05 - SECTOR COLLBLANC
06 - SECTOR TORRASSA
07 - SECTOR SANTA EULÀLIA
08 - SECTOR LES PLANES
09 - SECTOR SAMUNTÀ
10 - SECTOR BELLVITGE
11 - SECTOR GORNAL
12 - SECTOR GRAN VIA SUD
13 - SECTOR LA MARINA

3.2. LLISTAT TOPOGRÀFIC.

Ordena alfabèticament tant les adreces principals com les secundàries, mitjançant les quals es pot accedir als diferents edificis catalogats.

ADREÇA	FITXA
Ajuntament, Pl. de l', 09	01
Ajuntament, Pl. de l', 10-22	02
Ajuntament, Pl. de l', 28	03
Ajuntament, Pl. de l', 29-34	04
Albereda, C. d', 01-13	73
Amat, Ptge. d', 09-13	05
Aprestadora, C. de l', 02	56
Avis, Pl. dels, 12-16	31
Baquer, C. de, 02-30	15
Barcelona, C. de, 113-115	03
Barcelona, C. de, 138-144	79
Baró de Maldà, C., del 01-05.	04
Batllori, C. de, 02-14	18
Batllori, C. de, 17-34	16
Blanchart, Ptge. de, 02	44
Blanchart, Ptge. de, 05	07
Bruc, C. del, 18	06
Bruc, C. del, 32	07
Buenos Aires, C. de, 13	08
Cadena, Camí de la, s/n	09
Can Nyac, T. de, s/n	10
Can Tries, C. de, 01-07	28
Carritet, Av. del, 174-186	11
Carrilet, Av. del, 314	54
Castelao, C. de, 01	91
Centre, C. del, 02	77
Centre, C. del, 14	28

Ciències, C. de les, s/n	84
Ciències, C. de les, 63-73	29
Ciutat Comtal, C. de la, 02-04	11
Collblanc, Ctra. de, 043-045	12
Collblanc, Ctra. de, 170	13
Collblanc, Ctra. de, 217-227	14
Collblanc, Trav. de, 60-80	95
Constitució, Pl. de la, 06	51
Covadonga, C. de, 02-46	14
Doctor Jaume Ferran i Clua, 1A	15
Doctor Martí i Julià, 08-22	15
Enric Prat de la Riba, C. d', 054-062	16
Enric Prat de la Riba, C. d', 064-074	17
Enric Prat de la Riba, C. d', 076-082	18
Enric Prat de la Riba, C. d', 160	19
Enric Prat de la Riba, C. d', 265	20
Enric Prat de la Riba, C. d', 306	21
Enric Prat de la Riba, C. d', 337-339	22
Ermita de Bellvitge, C. de l', 06	23
Església, C. de l', 01-11	03
Església, C. de l', 02-04	04
Església, C. de l', 23 al 35, Conjunt	24
Església, C. de l', 49	25
Església, C. de l', 62	88
Espanyola, Pl., 11	53
Esplugues, Ctra. d', 03-05	26
Esquadres, C. de les, 12-14	80
Feixa Llarga, Ctra. de la, s/n	27
Girona, C. de, 17-19	95
Girona, C. de, 20-26	33
Granvia, Av. de la, 80-90	28
Granvia, Av. de la, 175-177	29
Gravina, C. de, 13-43	14
Guernica, Pl. de, 04 al 12, Conjunt	30
Isaac Peral, C. d', 23-27	92

Isabel la Catòlica, Av. d', s/n	57
Jansana, C. de, 02-32	93
Jerusalem, C. de, 09-15	28
Joan Pallarés, C. de, 38	100/10
Joan XXIII, C. de, 05	11
Josep Anselm Clavé, C. de, 14-28	31
Josep Anselm Clavé, C. de, 37	67
Josep Bordonau, Pl. de,	100/01
Josep Bordonau, Pl. de, 06	100/02
Josep Bordonau, Pl. de, 07	100/03
Josep Mª de Sagarra, C. de, 27	86
Josep Pla, C. de, 11	20
Josep Prats, C. de, 02	02
Josep Prats, C. de, 05	82
Josep Tarradellas i Joan, Av. de, 056-058	32
Josep Tarradellas i Joan, Av. de, 073-085	16
Josep Tarradellas i Joan, Av. de, 147-169	33
Josep Tarradellas i Joan, Av. de, 187	06
Josep Tarradellas i Joan, Av. de, 275-281	52
Joventut, C. de la, 02-10	34
Just Oliveras, Rambla de, 21	35
Just Oliveras, Rambla de, 23	36
Just Oliveras, Rambla de, 25	37
Just Oliveras, Rambla de, 29	38
Just Oliveras, Rambla de, 30-34	39
Just Oliveras, Rambla de, 31	40
Just Oliveras, Rambla de, 37	41
Just Oliveras, Rambla de, 46	42
Just Oliveras, Rambla de, 49 B	43
Just Oliveras, Rambla de, 71-75	44
Just Oliveras, Rambla de, 77-79	45
Lleida, C. de, 25-27	43
Llobregat, C. del, 127-141 B	46
Llobregat, C. del, 169-175	73
Major, C., 05	47

Major, C., 33	49
Major, C., 54	50
Major, C., 57	51
Major, C., 94	52
Mare de Déu de Montserrat, C. de la, 19-27	95
Mare de Déu dels Desamparats, C. de la, 71-73	62
Mare de Déu dels Desamparats, C. de la, 78	53
Marina, Rambla de la, 415-427	54
Marina, Rambla de la, 447-550	55
Marina, Rbla. de la, 449-552	21
Martí i Codolar, C. de,	89
Martí i Codolar, C. de, 02-04	56
Mata, Ptge. de, 1B-11	81
Menéndez Pidal, C. de, s/n (Parc de les Planes)	57
Menéndez Pidal, C. de, 22-24	58
Mercat, C. del, 02	82
Mig, Ctra. del, s/n	59
Molinés, C. de, 26 al 36, Conjunt	60
Molinés, C. de, 29	100/10
Montseny, C. del, 076	61
Montseny, C. del, 090	46
Montseny, C. del, 175-177	63
Mossèn Homar, Pl. de, 01-12	02
Mossèn Jaume Busquets, C. de, 01-07	62
Mossèn Santiago Oliveras, C. de, 19-21	39
Occident, C. d', 01-27	15
Occident, C. d', 24-26	71
Oliveras, Ptge. d', 34-42	63
Orient, C. d', 01-03	74
Pareto, C. de, s/n	67
Pareto, C. de, 02-04	90
Paris, C. de, 01	69
Paris, C. de, 03-05	70
Pau Casals, Av. de, 04	66
Pau, Ptge. de la, 01	41

Pau, Ptge. de la, 09-11	78
Piera, Ptge. de, 01-11	87
Pius XII, Pl. de, 02	68
Pons, Ptge. de, 01-09 i 12-17	81
Príncep de Bergara, C. del, 02	49
Príncep de Bergara, C. del, 10	68
Príncep de Bergara, C. del, 11 B	82
Progrés, C. del, 001	12
Progrés, C. del, 019	71
Progrés, C. del, 070	72
Progrés, C. del, 109	61
Progrés, C. del, 146, 148-150, 152	73
Provença, C. de, 77	55
Provença, C. de, 80-86	54
Pujós, C. de, 35	74
Rafael de Campalans, C. de, 44	69
Rafael de Campalans, C. de, 183	75
Repartidor, Pl. del	76
Repartidor, Pl. del, 01-02	77
Repartidor, Pl. del, 08	78
Riera Blanca, C. de la,	89
Riera Blanca, C. de la , 036 i 044	30
Riera Blanca, C. de la, 204 B	56
Riera de l'Escorxador, C. de la, 02-22 i 43-48	79
Riera de l'Escorxador, C. de la, 17-19	100/11
Riera de l'Escorxador, C. de la, 56 B	100/08
Riera de la Creu, C. de la, 02-06	21
Riera de la Creu, C. de la, 55	88
Rodés, C. de, 30	19
Rodés, C. de, 46-60	80
Rosalía de Castro, C. de, 44-57	32
Rossellas, C. de, 7-11	83
Rossellas, C. de, 23-25	83
Rossellas, C. de, 29-33	83
Rossellò, C. de, 096-100 B	81

Rossend Arús, C. de, 01-07	02
Rossend Arús, C. de, 06 B	82
Salvador Espriu, C. de, 54-58	84
Salvadors, Ptge. de, 05-09 i 08-14	92
Sangoneres, C. de les, 01-39	28
Sant Antoni, C. de, 02-04	20
Sant Roc, C. de, 07-09	85
Sant Roc, C. de, 48-50	86
Sant Roc, C. de, 59-61	87
Santa Anna, C. de, 23	47
Santa Bàrbara, C. de, 02 al 19, Conjunt	88
Santa Eulàlia, C. de, s/n	89
Santa Eulàlia, C. de, 087-089	90
Santa Eulàlia, C. de, 155	91
Santa Eulàlia, C. de, 182-212	92
Santa Eulàlia, C. de, 203-205	93
Santiago Ramon i Cajal, C. de, s/n	94
Tarragona, C. de, 03-05	40
Tarragona, C. de, 04	38
Tarragona, C. de, 06-08	39
Tarragona, C. de, 28-30	95
Tecla Sala, C. de, 01	03
Teide, C. del, 31-35	58
Terra Alta, C. de la, 01	96
Tomás Giménez, Av. de, 02-36	14
Torrassa, Ronda de la, 087	75
Torrassa, Ronda de la, 123-129	97
Via, Ronda de la, 77	75
Via, Ronda de la s/n.	98
Vora del Riu, Ctra. de la, s/n	99
Xipreret, C. del, 022	100/02
Xipreret, C. del, 023-029	100/03
Xipreret, C. del, 028 al 032	100/04
Xipreret, C. del, 036-044	100/10
Xipreret, C. del, 041 al 045	100/05

Xipreret, C. del, 047 al 057	100/06
Xipreret, C. del, 075-077	100/07
Xipreret, C. del, 081-085	100/08
Xipreret, C. del, 087 al 095	100/09
Xipreret, C. del, 099-103	100/11

3.3. ÍNDEX DE LOCALITZACIÓ DE LES FITXES ALS PLÀNOLS.

Fitxa núm.	01	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	33	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	02	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	34	: Plànol	05/13
Fitxa núm.	03	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	35	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	04	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	36	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	05	: Plànol	05/13	Fitxa núm.	37	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	06	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	38	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	07	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	39	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	08	: Plànol	07/13	Fitxa núm.	40	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	09	: Plànol	013/13	Fitxa núm.	41	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	10	: Plànol	04/13	Fitxa núm.	42	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	11	: Plànol	03/13	Fitxa núm.	43	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	12	: Plànol	05/13	Fitxa núm.	44	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	13	: Plànol	09/13	Fitxa núm.	45	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	14	: Plànol	09/13	Fitxa núm.	46	: Plànol	06/13
Fitxa núm.	15	: Plànol	05/13	Fitxa núm.	47	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	16	: Plànol	03/13	Fitxa núm.	48	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	17	: Plànol	03/13	Fitxa núm.	49	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	18	: Plànol	03/13	Fitxa núm.	50	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	19	: Plànol	03/13	Fitxa núm.	51	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	20	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	52	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	21	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	53	: Plànol	06/13
Fitxa núm.	22	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	54	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	23	: Plànol	10/13	Fitxa núm.	55	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	24	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	56	: Plànol	07/13
Fitxa núm.	25	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	57	: Plànol	08/13
Fitxa núm.	26	: Plànol	04/13	Fitxa núm.	58	: Plànol	08/13
Fitxa núm.	27	: Plànol	13/13	Fitxa núm.	59	: Plànol	13/13
Fitxa núm.	28	: Plànol	11/13	Fitxa núm.	60	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	29	: Plànol	11/13	Fitxa núm.	61	: Plànol	06/13
Fitxa núm.	30	: Plànol	10/13	Fitxa núm.	62	: Plànol	06/13
Fitxa núm.	31	: Plànol	07/13	Fitxa núm.	63	: Plànol	06/13
Fitxa núm.	32	: Plànol	03/13	Fitxa núm.	64	: Plànol	05/13

Fitxa núm.	65	: Plànol	05/13	Fitxa núm.	88	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	66	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	89	: Plànol	07/13
Fitxa núm.	67	: Plànol	07/13	Fitxa núm.	90	: Plànol	07/13
Fitxa núm.	68	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	91	: Plànol	07/13
Fitxa núm.	69	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	92	: Plànol	07/13
Fitxa núm.	70	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	93	: Plànol	07/13
Fitxa núm.	71	: Plànol	05/13	Fitxa núm.	94	: Plànol	06/13
Fitxa núm.	72	: Plànol	05/13	Fitxa núm.	95	: Plànol	01/13
Fitxa núm.	73	: Plànol	06/13	Fitxa núm.	96	: Plànol	05/13
Fitxa núm.	74	: Plànol	05/13	Fitxa núm.	97	: Plànol	06/13
Fitxa núm.	75	: Plànol	06/13	Fitxa núm.	98	: Plànol	06/13
Fitxa núm.	76	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	99	: Plànol	13/13
Fitxa núm.	77	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	100/01	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	78	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	100/02	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	79	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	100/03	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	80	: Plànol	03/13	Fitxa núm.	100/04	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	81	: Plànol	06/13	Fitxa núm.	100/05	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	84	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	100/06	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	73	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	100/07	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	84	: Plànol	12/13	Fitxa núm.	100/08	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	85	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	100/09	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	86	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	100/10	: Plànol	02/13
Fitxa núm.	87	: Plànol	01/13	Fitxa núm.	100/11	: Plànol	02/13

3.4. ÍNDEX DELS PLÀNOLS AMB LES FITXES CORRESPONENTS .

Plànol 1/13

Fitxes núm.:	01	33	45	77
	02	35	47	78
	03	36	52	79
	04	37	54	82
	06	38	55	83
	07	39	60	85
	20	40	66	86
	21	41	67	87
	22	42	69	88
	24	43	70	95
	25	44	76	

Plànol 2/13

Fitxes núm.:	100/01	100/04	100/07	100/10
	100/02	100/05	100/08	100/11
	100/03	100/06	100/09	

Plànol 3/13

Fitxes núm.:	11	17	19	80
	16	18	32	

Plànol 4/13

Fitxes núm.:	10	26

Plànol 5/13

Fitxes núm.:	05	30	65	74
	12	34	71	96
	15	64	72	

Plànol 6/13				
Fitxes núm.:	46	62	75	97
	53	63	81	98
	61	73	94	
Plànol 7/13				
Fitxes núm.:	08	67	91	
	31	89	92	
	56	90	93	
Plànol 8/13				
Fitxes núm.:	57	58		
Plànol 9/13				
Fitxes núm.:	13	14		
Plànol 10/13				
Fitxes núm.:	23	29		
Plànol 11/13				
Fitxa núm.:	28			
Plànol 12/13				
Fitxa núm.:	84			
Plànol 13/13				
Fitxes núm.:	09	27	59	99

3.5. ÍNDEX DE COMPOSICIÓ TIPOLÒGICA DELS EDIFICIS CATALOGATS.

Arquitectura residencial.

a) Habitatge rural.

a.1) Masies:

Fitxes núm.	09	59	97	100/07
	11	79	99	100/08
	27	84	100/01	100/11
	52	85	100/02	
	55	89	100/03	

a.2) Cases pairals:

Fitxes núm.	05	14	54	100/10
	13	26	56	

b) Habitatge urbà.

b.1) Cases (pre-industrials):

Fitxes núm.	24	100/04	100/06	
	88	100/05	100/09	

b.2) Cases (urbanes):

Fitxes núm.	06	38	48	78
	07	43	49	
	20	45	60	
	21	46	75	

b.3) Cases (passadissos):

Fitxes núm	63	73	81	87

b.4) Cases de renda:

Fitxes núm	25	41	51	74
	35	42	61	86
	36	44	66	90
	37	47	68	91
	40	50	72	

b.5) Blocs d'habitatges

Fitxes núm.	04	53	69
	14	64	70
	30	65	83

Arquitectures per a altres usos

c) Edificis us industrial

Fitxes núm.	08	18	31	80
	16	19	32	92
	17	28	33	95

d) Edificis us comercial

Fitxes núm.	01

e) Edificis us institucionals i equipaments

Fitxes núm.	02	34	71	94
	15	39	77	96
	22	67	82	

f) Edificis de culte:

Fitxes núm.	03	58	93
	23	62	

g) Elements singulars:

Fitxes núm.	10	57	98
	29	76	

Obres dels arquitectes Ramon i Antoni Puig-Gairalt:

Fitxes núm. 01	41	71	90
12	42	73	91
15	43	74	95
16	45	77	98
19	53	78	
34?	58	80	
39	66?	82	

3.6. RELACIÓ DE LES AFECTACIONS URBANÍSTIQUES DERIVADES DEL PLA ESPECIAL.

La següent relació resumeix les afectacions urbanístiques que es desprenen de l'anàlisi de la situació urbanística de cadascun dels edificis i conjunts catalogats.

(ENS = Conservació com Estructura no substituïble)

01 ENS. Volum disconforme.
02 Compatible.ENS pel que respecta a l'edifici antic.
03 Compatible.
04 ENS.
05 Compatible.
06 Compatible.
07 Conservació alçaria actual.
08 ENS. Conservació de la façana i de l'alçaria actuals.
09 Compatible.
10 Compatible
11 Compatible.
12 Compatible.
13 Compatible.
14 ENS.
15 Compatible. ENS.
16 Pla Parcial ó Pla Especial conservant parcialment l'edificació.
17 Pla Parcial ó Pla Especial. ENS.
18 Pla Parcial ó Pla Especial. ENS. Volum disconforme.
19 Compatible. ENS.
20 ENS. Possibilitat d'Estudi de Detall. Volum disconforme
21 ENS. Volum disconforme.
22 Compatible. ENS.
23 Compatible.
24 ENS. Possibilitat de Pla Especial.
25 ENS. Volum disconforme.
26 Compatible.
27 Compatible.

28 Compatible. ENS.
29 Compatible.
30 Compatible.
31 Compatible. ENS.
32 Compatible.
33 Compatible. ENS.
34 Compatible. ENS.
35 ENS. Recomanat Estudi de Detall. (Fitxes 34 / 35 / 36).
36 ENS. Possible Estudi de Detall (Fitxes 34 / 35 / 36).
37 ENS. Possible Estudi de Detall (Fitxes 34 / 35 / 36).
38 Compatible. ENS.
39 Compatible. Pla Especial per desenvolupar el 7a.
40 Compatible. ENS.
41 Compatible. ENS.
42 Compatible. Possibilitat d'Estudi de Detall.
43 ENS.
44 Compatible. ENS. Possibilitat de Pla Especial.
45 Compatible.
46 ENS. Possibilitat de Pla Especial.
47 ENS.
48 Volum disconforme. ENS. Pla Especial. NESC.
49 Compatible. ENS. Pla Especial. NESC.
50 ENS. Pla Especial. NESC.
51 Pla Especial. NESC.
52 Compatible.
53 ENS.
54 Compatible.
55 Compatible. ENS.
56 Compatible.
57 Compatible.
58 Compatible.
59 Compatible.
60 Compatible.
61 Compatible.
62 Compatible. ENS.

63 Possibilitat de Pla Especial.
64 ENS. Volum disconforme.
65 Compatible. ENS.
66 ENS. Volum disconforme.
67 Compatible. Mantenir volumetria actual.
68 Compatible.
69 Compatible. ENS. NESC.
70 Compatible. ENS. NESC.
71 Compatible. ENS. Conservació de l'alçaria actual
72 Conservació de l'alçaria actual.
73 Pla Especial. Possibilitat de requalificació com a equipament. Parcialment ENS. Compatible
74 Compatible. Conservació de l'alçaria actual.
75 Compatible.
76 Compatible.
77 Compatible i conservació de l'alçaria actual.
78 ENS. Compatible i conservació de l'alçaria actual.
79 Compatible.
80 Pla Especial. Conservació de la volumetria actual.
81 Compatible.
82 Compatible.
83 Compatible. Possibilitat de Pla Especial per regularitzar alçades.
84 Compatible.
85 Compatible. Manteniment de la cort.
86 Compatible. Mantenir façanes i volumetria.
87 Possibilitat de Pla Especial per definir augment de volum.
88 Compatible. Conservació façana i volum actuals.
89 ENS. Compatible
90 Volum Disconforme. Conservació de l'edificabilitat i l'alçaria actuals.
91 Compatible.
92 Compatible. ENS.
93 Compatible
94 Compatible. Mantenir volumetria.
95 Compatible. ENS.
96 Compatible.

97	Compatible. ENS.
98	Compatible.
99	ENS. Compatible.
100/01	Compatible.
100/02	Compatible.
100/03	Compatible.
100/04	Compatible.
100/05	Conservar estructura parcel·laria.
100/06	Conservar estructura parcel·laria.
100/07	Conservar estructura parcel·laria.
100/08	Conservar estructura parcel·laria.
100/09	Conservar estructura parcel·laria.
100/10	Compatible.
100/11	Compatible. ENS.

3.7. LLISTAT DE LES OBRES INCLOSES I EXCLOSES EN RELACIÓ AMB EL CATÀLEG DE 1987.

3.7.1. Relació de les obres excloses del Catàleg, per l'Ajuntament, amb anterioritat a Text Refós del PEPPA 2001.

PEPPA 87		Identificació
1ª Època		
13		Casa c/. Major, 78.
14		Casa c/. Major, 80.
15		Casa c/. Major, 50.
16		Conjunt del carrer Major.
18		Casa c/. Major, 59-61.
21		Cal Canari.
28		Cal Millonari.
30		Cal Miquel del Ros.
38		Conjunt de l'Av. Eulàlia i del c/. Prat de la Riba.
40		Cal Modolell.
41		Conjunt de la Carretera de Collblanc.
45		Cal Carles.
46		Cal Vehils.
47		Cal Gabriel de l'Hospici.
49		Cal Benet.
50		Cal Tarol.lo.
51		Cal Tocayo.
2ª Època		
13		Habitatges c/. Ebre (Parcialment exclòs).
14		Conjunt del carrer Aprestadora / Carretera del Mig.
3ª Època		
1	[*1]	Aqüeducte i bòbila.
2		Conjunt del Camí de la Fonteta.
16		Conjunt del carrer Bruc.
21		Can Gajo.

39		Habitatges en passadís (parcialment exclosa).
46		Conjunt Terra Baixa, Alps i Torrent Gornal.
48	[*2]	Fàbrica Cosme Toda. Exclusió parcial.
63	[*3]	Conjunt de la plaça Espanyola.
75		Habitatge unifamiliar c/. Montseny, 2.
90		Habitatges en passadís c/ General Prim.
94		Conjunt del carrer Buenos Aires.
96		Fàbrica ATASA.
99		Conjunt carrer Valeta.
100		Conjunt de Xemeneies Industrials. Exclusió parcial.

Notes:

[*1] Redefinit i incorporat com a Fitxa 10

[*2] Redefinit en consideració a la part exclosa, i incorporat com a Fitxa 16.

[*3] D'aquest conjunt, la fitxa 61 manté la protecció de la casa del carrer Montseny, 76.

3.7.2. Relació de les obres catalogades al PEPPA de 1987, que es mantenen protegides al Text Refós del PEPPA 2001.

PEPPA 87	PEPPA 2001		Identificació
1ª Època			
1	26		Can Boixeres.
4	100-11		Can Riera.
5	100-10		Casa España.
6	100-07		Antiga masia al carrer Xipreret.
7	100	[*1]	Conjunt del carrer Xipreret.
8	100-02		L'Harmonia.
9	100-03		Can Oliver.
10	79		Can Sumarro.
11	100-01		La Talaia.
12	52		La Remunta.

19	85		Cal Pau de l'Arna.
20	59		Ca l'Esquerrer.
22	09		Cal Trabal.
23	14		Casa Pairal Pubilla Casas.
24	55		Ca l'Esquena Cremat.
25	54		Can Arús.
29	27		Cal Masover Nou.
31	99		Torre Gran.
32	13		Can Rigalt.
33	23		Ermita de Bellvitge.
36	05		La Marquesa.
39	11		Can Samsó.
42	97		La Torrassa.
43	93		Ermita de Sta. Eulàlia.
44	84		Cal Gotlla.
52	56		Can Colom.

2ª Època

2	88		Carrer Santa Bàrbara.
5	20		Casa Puig.
6	21		Can Oliveras.
7	22		Casino del Centre.
8	02		Ajuntament.
10	83	[*2]	Conjunt Carrer Rosselles
11	18		Fàbrica Collet.
12	19		Granja Font.
15	89		Ca l'Escorça.

3ª Època

4	60	[*3]	Conjunt del carrer Molinès.
5	50		Casa del c/. Major, 54.
6	51		Casa del c/. Major, 57.
7	49		Casa del c/. Major, 33.
8	68		Casa del c/. Príncep de Bergara, 10.
9	69		Edifici d'habitatges c/ Príncep de Bergara, 24-26.

10	70		Edifici d'habitatges c/ Príncep de Bergara, 42-44.
11	86		Sant Roc, 50
12	06		Casa del c/. Bruc, 18.
13	45		Cases Barates.
14	44		Can Sabadell.
15	07		Casa del c/. Bruc, 32.
17	33		Can Vilumara.
18	43		Casa Sanfeliu.
22	78		Comissaria de Policia.
23	76	[*4]	Conjunt de la plaça del Repartidor.
24	77		Edifici de Correus i Telègrafs.
25	40		Edifici d'habitatges de Rbla. Just Oliveras, 31.
26	39		Centre Catòlic.
27	95		Garatge Oliveras.
28	38		Edifici d'habitatges de Rbla. Just Oliveras, 29.
29	35/36/37		Edifici d'habitatges de Rbla. Just Oliveras, 21-25.
33	66		Edifici d'habitatges de Av. Pau Casals, 4.
35	01		Botiga Nova.
36	25		Edifici d'habitatges del c/. Església, 49.
37	87		Conjunt de cases en filera al carrer St. Roc.
38	58	[*5]	Capella i accés al cementiri.
40	80		Fàbrica Albert Hnos.
43	34		Cine Joventut.
45	63		Conjunt de c/. Montseny i pge. Oliveras.
47	32		Tecla Sala.
48	16	[*6]	Fàbrica Cosme Toda.
49	12		Gratacels de L'Hospitalet.
52	71		Edifici d'habitatges del c/. Progrés, 19.
53	15		Mercat de Collblanc.
55	72		Edifici d'habitatges del c/. Progrés, 70.
57	74		Edifici d'habitatges del c/. Pujós, 35.
58	64		Edifici d'habitatges del c/ París, 1
59	65		Edifici d'habitatges del c/ París, 3-5
61	46		Casa dels Cargols.

64	53		Habitatges al c/. Mare de Deu dels Desemparats, 78.
68	73		Conjunt de cases en passadís al c/. Progrés, 146-152.
71	92		Antiga Fàbrica Trinxet.
73	28		Fàbrica Godò i Trias.
74	91		Sta. Eulàlia, 155.
76	81		Habitatges en passadís al carrer Rosselló.
80	75		Edifici d'habitatges al c/. Rafael de Campalans.
81	98		Pont metàl·lic de RENFE.
82	94		Cotxeres del Metro.
86	90		Edifici d'habitatges al c/. Sta. Eulàlia, 87-89.
88	08		Fàbrica al carrer Buenos Aires.
89	17		Fàbrica de ceràmica Llopis.
91	31		Casal de l'Esplai i Aula Cultural.
100	57	[*7]	Xemeneies Industrials.

4ª Època

2	03		Església de Sta. Eulàlia de Mérida.
3	04		Edifici de la "Caixa de Pensions".
4	30		Blocs d'habitatges Pça. Guernica.

Notes:

[*1] El conjunt del Carrer Xipreret incorpora les obres principals de la catalogació precedent a les següents fitxes:

100-01 La Talaia
100-02 L'Harmonia
100-03 Can Oliver
100-04 c/. Xipreret, 28-30-32
100-05 c/. Xipreret, 41-43-45
100-06 c/. Xipreret, 47 al 57

100-07 c/. Xipreret, 75-77
100-08 c/. Xipreret, 81-85
100-09 c/. Xipreret, 87-95
100-10 Casa España
100-11 Can Riera

[*2] Protegia varis números del carrer Rossen Arús, i Rossellas, i la protecció s'ha redefinit als núms. 7 al 11, 23 al 25 i 29 al 33 del carrer Rosellas.

[*3] Protegia els núms. 22 al 44 i la protecció s'ha redefinit als núms. 28 al 34.

[*4] Només es protegeix la Font del Repartidor.

[*5] Només es protegeix la Capella.

[*6] S'ha redefinit en funció del planejament.

[*7] S'ha revisat tenint en compte les exclusions aprovades.

3.7.3. Relació de les obres catalogades al PEPPA de 1987 que no s'han incorporat en la revisió, amb el detall dels motius que justifiquen la seva exclusió.

1ª Època

2 Cases al carrer Sant Joan.

Criteris que motiven l'exclusió:

Obra enderrocada.

3 Conjunt del carrer Joan Pallarès.

Criteris que motiven l'exclusió :

Obra en un estat de conservació tant deficient que dificulta la seva protecció efectiva.

Presenta alteracions de molt dificultosa o impossible restitució.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.
El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

17 Plaça de la Constitució.

Criteris que motiven l'exclusió: (Aquesta obra està incorporada al Conjunt del carrer Major).

Substitucions quantitativament importants que devaluen o desfiguren el conjunt.
El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

26 Cal Bielet del Garro.

Criteris que motiven l'exclusió:

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.
Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.
Descontextualització substancial.
Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

27 Cal Baltà.

Criteris que motiven l'exclusió:

Presenta alteracions de molt dificultosa o impossible restitució.
Descontextualització substancial.
Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

34 Cal Rovira.

Criteris que motiven l'exclusió:

Presenta alteracions de molt dificultosa o impossible restitució.
Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.
Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.
Descontextualització substancial.

35 Cal Capellà.

Criteris que motiven l'exclusió:

Presenta alteracions de molt dificultosa o impossible restitució.

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

37 Ca l'Estadella.

Criteris que motiven l'exclusió:

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

Col·lisió fonamental amb el planejament.

48 Cal Tocayo Antic.

Criteris que motiven l'exclusió:

Obra enderrocada.

53 Cal Fortunat.

Criteris que motiven l'exclusió:

Obra en un estat de conservació tant deficient que fa inviable la seva protecció efectiva.

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.

Descontextualització substancial.

Col·lisió fonamental amb el planejament.

54 Can Cluset.

Criteris que motiven l'exclusió:

Obra enderrocada.

2ª Època

3 Conjunt del carrer Parral.

Criteris que motiven l'exclusió:

Presenta alteracions de molt dificultosa o impossible restitució.

Descontextualització substancial.

Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

Col·lisió fonamental amb el planejament.

Substitucions quantitativament importants que devaluen o desfiguren el conjunt.

4 Escola de Nª Sra. de Fàtima al c/. Església, 40.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

9 Casa Jover.

Criteris que motiven l'exclusió:

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.

Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

13 Habitatges al c/. Ebre 1-11 (Barri de la Muntanya).

Criteris que motiven l'exclusió:

Aquesta obra havia estat parcialment exclosa amb anterioritat.
Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.
Descontextualització substancial.
Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.
Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

3ª Època

3 Conjunt del carrer Digoïne.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.
Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.
El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

19 Edifici d'habitatges al c/. Lleida, 22.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.
Descontextualització substancial.
Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.
El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

20 Conjunt de cases del c/. Mn. Lluís Pañella.

Criteris que motiven l'exclusió:

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.
Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.
Substitucions quantitativament importants que devaluen o desfiguren el conjunt.
El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

30 Cal Manets.

Criteris que motiven l'exclusió:

Descontextualització substancial.
Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.
El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

31 Conjunt del carrer Baró de Maldà.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.
Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.
Substitucions quantitativament importants que devaluen o desfiguren el conjunt.
El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

32 Banc Central.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.
Descontextualització substancial.
Col·lisió fonamental amb el planejament.
Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

34 Casa annexa a fàbrica a l'Av. Pau Casals, 6-32.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

39 Habitatges en passadís al c/. Miquel Romeu, 22-26.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

41 Edifici d'Habitatges a la Ctra. de Collblanc, 75.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

42 Tinència d'Alcaldia del Dte. II.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

44 Conjunt del Passatge Canalejas.

Criteris que motiven l'exclusió:

Obra en un estat de conservació tant deficient que fa inviable la seva protecció efectiva.

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.

Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

50 Edifici d'habitatges al c/. Llobregat, 10-12, 14 i 16.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

51 Edifici d'habitatges al c/. Dr. Martí i Julià, 9-11.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

54 Habitatges unifamiliar al c/ Llobregat, 59.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

56 Dos edificis d'habitatges al pge. Concepció, 6 i 8.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

60 Edifici d'habitatges al c/. Progrés, 90.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

62 Casa Castelar.

Criteris que motiven l'exclusió:

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

65 Edifici d'habitatges al c/. Llobregat, 157.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

66 Habitatges en passadís als cc/. Holanda; Mare de Deu dels Desemparats i Montseny.

Criteris que motiven l'exclusió:

Obra parcialment enderrocada : Comprenia 4 agrupacions, als carrers Mare de Deu dels Desemparats, 1; Montseny, 138-142; i Holanda, 29-31.

Les parts que es conserven estan en un estat de conservació tant deficient que fa inviable la seva protecció efectiva.

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

67 Edifici d'habitatges al c/. Montseny, 150.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

69 Xalet FECSA a la Rda. de la Torrassa.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.

70 E.T. FECSA a la Rda. de la TORRASSA.

Criteris que motiven l'exclusió:

Presenta alteracions de molt dificultosa o impossible restitució.

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.

Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.

72 Casa Bordas.

Criteris que motiven l'exclusió:

Presenta alteracions de molt dificultosa o impossible restitució.

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

77 Tres edificis d'habitatges al c/. Rosselló, 107 i a la Rda. de la TORRASSA, 41 i 43.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

78 Habitatges en passadís a la Rda. de la TORRASSA, 33-35.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

El respecte per les façanes està garantit per la Normativa Estètica del Sector Centre.

79 Edifici d'habitatges al c/. Holanda, 67.

Criteris que motiven l'exclusió:

Presenta alteracions de molt dificultosa o impossible restitució.

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

83 Edifici d'habitatges al c/. Sta. Eulàlia, 42.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

84 Edifici d'habitatges al c/. Sta. Eulàlia, 49.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

85 Edifici d'habitatges al c/. Sta. Eulàlia, 106.

Criteris que motiven l'exclusió:

Ha estat objecte d'alteracions que la desfiguren substancialment.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

87 Edifici d'habitatges al c/. Sta. Eulàlia, 115.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

92 Edifici d'habitatges al c/. General Prim, 41.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

93 Cooperativa "El Respeto Mútuo".

Criteris que motiven l'exclusió:

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

95 Mercat de Sta. Eulàlia..

Criteris que motiven l'exclusió:

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

97 Caserna de Lepant.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

98 Casa al carrer Valeta, 15.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

101 Edifici d'habitatges al c/. Av. Martí i Julià, 123.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

4ª Època

1 Escorxador.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

5 Jardí particular en un interior de mansana (Av. Fabregada, 44-46).

Criteris que motiven l'exclusió:

Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.

6 Fàbrica tèxtil a l'Av. Pau Casals, 87.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

7 Casa al c/. Anselm Clavé, 8.

Criteris que motiven l'exclusió:

Absència o insuficiència notòria de particulars valors representatius que justifiquin la seva catalogació.

Descontextualització substancial.

Tipologia constructiva subsumida en altres construccions més representatives o en millors condicions per a la seva conservació o rehabilitació.

8 Doble filera d'arbrat al c/. Aprestadora (Carrer Alhambra).

Criteris que motiven l'exclusió:

Protecció inviable o mancada de garanties d'efectivitat, per raó de les característiques particulars del subjecte.

Col·lisió fonamental amb el planejament.

3.7.4. Obres que s'inclouen al Catàleg revisat, no protegides amb anterioritat.

PEPPA 2001	Identificació
10	Aqüeducte al torrent de Can Nyac.
29	Pati de la Casa Gralla al edifici de PROSEGUR a Gran Via, 175-177.
24	Conjunt del carrer de l'Església, 23 al 35.
41	Edifici d'habitatges a la Rbla. Just Oliveras, 37.
42	Edifici d'habitatges a la Rbla. Just Oliveras, 46.
47	Casa de renda al carrer Major, 5.
48	Edifici d'habitatges al carrer Major, 31.
61	Edifici d'habitatges al carrer Montseny, 76.
62	Església de la Mare de Déu dels Desemparats.

67	Institut Santa Eulàlia.
82	Mercat del Centre.
96	Cementiri de Sants.

3.8. LLISTAT FINAL DE LES OBRES PRESENTS EN EL CATÀLEG 2001.

01	Botiga Nova
02	Ajuntament
03	Església Sta. Eulàlia de Mèrida
04	Edifici de la Caixa de Pensions
05	La Marquesa
06	Casa del carrer Bruc , 18
07	Casa del carrer Bruc, 32
08	Magatzem d'olis Regàs al carrer Buenos Aires, 13
09	Cal Trabal
10	Aqüeducte al Torrent de Can Nyac
11	Can Samsó
12	Gratacels de L'Hospitalet
13	Can Rigalt
14	Casa pairal Pubilla Casas
15	Mercat de Collblanc
16	Fàbrica Cosme Toda
17	Fàbrica de Ceràmica Llopis
18	Fàbrica Can Batllori
19	Granja Font
20	Casa Puig
21	Ca n'Oliveras
22	Casino del Centre
23	Ermita de Bellvitge
24	Conjunt del carrer Església, del 23 al 35
25	Edifici d'habitatges del carrer Església, 49
26	Can Buxeras

27	Cal Masover Nou
28	Fàbrica Godó i Trias
29	Pati Casa Gralla (PROSEGUR)
30	Blocs de la Plaça Guernica
31	Casal de l'Esplai i Aula de Cultura
32	Tecla Sala
33	Can Vilumara
34	Cine Joventut
35	Edifici d'habitatges Rambla Just Oliveras, 21
36	Edifici d'habitatges Rambla Just Oliveras, 23
37	Edifici d'habitatges Rambla Just Oliveras, 25
38	Edifici d'habitatges Rambla Just Oliveras, 29
39	Centre Catòlic
40	Edifici d'habitatges Rambla Just Oliveras, 31
41	Edifici d'habitatges Rambla Just Oliveras, 37
42	Edifici d'habitatges Rambla Just Oliveras, 46
43	Casa Sanfeliu
44	Casa Sabadell
45	Cases Barates
46	Casa dels Cargols
47	Casa de renda al carrer Major, 5
48	Edifici d'habitatges al carrer Major, 31
49	Casa del carrer Major, 33
50	Casa del carrer Major, 54
51	Casa del carrer Major, 57
52	La Remunta
53	Habitatges al carrer Mare de Dèu dels Desamparats,78
54	Ca n'Arús
55	Ca l'Esquena Cremat

56	Can Colom
57	Xemeneies industrials. Parc de Les Planes
58	Capella i accés al Cementiri
59	Ca l'Esquerrer
60	Conjunt del carrer Molinés
61	Edifici d'habitatges al carrer Montseny, 76
62	Església de la Mare de Déu dels Desamparats
63	Passatge Oliveras
64	Edifici d'habitatges del carrer París, 1
65	Edifici d'habitatges del carrer París, 3-5
66	Edifici d'habitatges Av. Pau Casals, 4
67	Institut Santa Eulàlia
68	Casa del carrer Príncep de Bergara, 10
69	Edifici d'habitatges del carrer Príncep de Bergara, 24-26
70	Edifici d'habitatges del carrer Príncep de Bergara, 42-46
71	Edifici d'habitatges del carrer Progrés, 19
72	Edifici d'habitatges del carrer Progrés, 70
73	Casetes Borràs.Conjunt de cases en passadís al c/ Progrés,146-152
74	Edifici d'habitatges del carrer Pujós, 35
75	Casa Boleda. Carrer Rafael de Campalans, 183
76	Font de la Plaça del Repartidor
77	Edifici de Correus i Telègrafs
78	Xalet Ysern. Comissaria de Policia
79	Can Sumarro
80	Fàbrica Albert Hnos.
81	Habitatges en passadís al c/ Rosselló. Passatges Pons i Mata
82	Mercat del Centre
83	Conjunt d'habitatges del carrer Rosselles

84	Cal Gotlla
85	Cal Pau de l'Arna
86	Sant Roc, 50
87	Passatge Piera. Conjunt de cases en filera al carrer Sant Roc
88	Carrer Santa Bàrbara
89	Ca l'Escorça
90	Edifici d'habitatges al carrer Santa Eulàlia, 87-89
91	Santa Eulàlia, 155
92	Antiga Fàbrica Trinxet
93	Ermita de Santa Eulàlia
94	Cotxeres del Metro
95	Garatge Oliveras
96	Cementiri de Sants
97	La Torrassa
98	Pont d'en Jordà . Pont metàl·lic de Renfe
99	Torre Gran
100-01	La Talaïa
100-02	L'Harmonia
100-03	Ca n'Oliver
100-04	c/ Xipreret, 28-30-32
100-05	c/ Xipreret, 41-43-45
100-06	c/ Xipreret, 47-57
100-07	c/ Xipreret, 75-77
100-08	c/ Xipreret, 81-85
100-09	c/ Xipreret, 87-95
100-10	Casa España
100-11	Can Riera

4. DADES ESTADÍSTIQUES D'AQUEST PLA ESPECIAL

4.1. DADES TIPOLÒGIQUES.

En relació als criteris tipològics exposats a l'apartat 2.3.4., les obres que constitueixen el Catàleg es distribueixen d'acord amb el quadre següent:

Arquitectura residencial.	69%
a) Habitatge rural:	23%
	16%
Cases pairals	6%
b) Habitatge urbà:	46%
Cases entre mitgeres (pre-industrials)	5%
Cases unifamiliars entre mitgeres (urbanes)	12%
Cases unifamiliars entre mitgeres (passadissos)	4%
Cases de renda	17%
Blocs d'habitatges	8%
Arquitectura amb altres destinacions.	31%
c) Edificis per a la indústria.	11%
d) Edificis d'ús comercial.	1%
e) Edificis institucionals i per a equipaments.	10%
f) Edificis per al culte	5%
g) Elements singulars	5%

Del total d'aquests elements, 25 son obra dels germans Puig-Gairalt (dues d'elles sense una confirmació provada).

4.2. DADES URBANÍSTIQUES.

De l'anàlisi de les dades del índex 3.6. es desprèn la següent informació estadística:

Nombre total d'elements singulars	110	
Obres totalment compatibles amb el planejament, sense altre incidència que no sigui la conveniència de procedir a la senyalització establerta a les fitxes en algunes situacions concretes	76	69 %
ENS	44	40 %
Subjectes de Pla Especial	16	15 %
Subjectes d'Estudi de Detall	5	5 %
Qualificada com a Volum Disconforme per afectació de vial	9	8 %

Algunes d'aquestes situacions es superposen en alguns del elements catalogats. Per aquesta raó, en aquests casos, mitjançant el planejament es podrien resoldre problemes com una afectació de vial o la conservació de la volumetria establerta a les fitxes en el seu cas.

5. FONTS CONSULTADES.

ABARCA, 1968

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Can Rigalt*. Dins "L'Hospitalet, Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 58 (1968), pp. 5 a 12. (ABARCA, 1968)

ABARCA, 1972

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Datos sobre el Casino*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal", (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 75 (1972).

ABARCA, 1982

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Història del carrer Progrés*/*Carretera de Collblanc, 43*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 1 (1982).

ABARCA, 1983 A

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Camí d'Esplugues (Can Rigalt)*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 11 (oct. 1983).

ABARCA, 1983 B

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Rodalies del mercat*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 12 (1983).

ABARCA, 1984 A

ABARCA I MEDICO, Lluís: *L'Eixample de Collblanc*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 15 (1984).

ABARCA, 1984 B

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Carrer Llobregat enllà*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 17 (1984).

ABARCA, 1984 C

ABARCA I MEDICO, Lluís: *El Carrer del Mas*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 19 (1984).

ABARCA, 1984 D

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Façanes que envoltaven una masialAra fa cinquanta anys que s'inaugurà el metro*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 20 (set. 1984).

ABARCA, 1884 E

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Passatges i carrerons*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 21 (1984).

ABARCA, 1984 F

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Dalt el nostre turó*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 23 (1984).

ABARCA, 1985 A

ABARCA I MEDICO, Lluís: *El que fou un garbuix al costat de la Vallparda*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 28 (1985).

ABARCA, 1985 B

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Carrer dels Desamparats*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 30 (1985).

ABARCA, 1987

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Un comiat i un quatricentenari*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de LLobregat), núm. 44 (gen. 1987), p. 11. (ABARCA, 1987)

ABARCA, 1989

ABARCA I MEDICO, Lluís: *Una sessió plenària trascendent esdevinguda un segle enrera*. Dins: "Progrés", (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 64 (1989), pp. 12-13.

BALAGUER, 1985

BALAGUER PLANAS, Valentí: *Nuestra Señora de los Desamparados, 1935-1985*. La Torrassa-L'Hospitalet, 1985.

BASSEGODA NONELL, 1972

BASSEGODA NONELL, Juan: *Los maestros de obras de Barcelona*. Barcelona: Real Academia de Bellas Artes de San Jorge, 1972.

BASSEGODA NONELL, 1986

BASSEGODA NONELL, Juan: *Plan de revitalización del centro histórico de l'Hospitalet*. Dins: "XXXI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos", L'Hospitalet de Llobregat (1986), pp. 159 a 181.

BEASCOECHEA, inèdit

BEASCOECHEA METE, Dolors: *Edificacions del segle XVI que han perdurat fins als nostres dies a l'Hospitalet*. L'Hospitalet de Llobregat: Arxiu Històric de L'Hospitalet, 1988.

BLANCO/ROSALES, inèdit

BLANCO, J.C.; ROSALES, M.A.: *Historia de la Calle Mayor-Carretera Provincial en el siglo XIX*. L'Hospitalet de Llobregat: Arxiu Històric de L'Hospitalet, 1992.

BOFILL, 1990

BOFILL I COROMINAS, Montserrat: *Can Vilumara, breu història d'una antiga fàbrica de seda rehabilitada com a centre docent*. Dins: "Fulls Informatius de l'Associació-Col.legi d'Enginyers Industrials de Catalunya" (Barcelona), núm. 70 (des. 1990), pp. 25-26.

BOFILL, 1992

BOFILL I COROMINAS, Montserrat: *Can Vilumara, breu història d'una antiga fàbrica de seda de l'Hospitalet*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 82 (feb. 1992), pp. 14 a 15.

BOFILL/DE PLANELL, 1991

BOFILL, Montserrat; DE PLANELL, Marta: *El molí paperer del Torrent Gornal (Centre Cultural Tecla Sala)*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 79 (nov. 1991).

BOTEY/CAMOS, 1985

BOTEY, Josep; CAMOS, Joan: *Bibliografia sobre l'Hospitalet*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de L'Hospitalet, 1985.

BREU, 1986

BREU I PANYELLA, Ramon: *El Barrio de Santa Eulàlia de Provençana: elementos para una crónica*. Dins: "XXI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos" (L'Hospitalet de Llobregat), 1986.

CAMOS, 1985

CAMOS I CABECERAN, Joan: *Els noms dels carrers*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 25 (feb. 1985).

CAMOS, 1988

CAMOS I CABECERAN, Joan: *El nomenclàtor de carrers de l'Hospitalet de Llobregat*. Dins: "Quaderns d'Estudi" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 6 (oct. 1988).

CASAS, 1983

CASAS i FUSTER, Joan: *De pagesos a aturats: notes sobre la història de les transformacions urbanes a l'Hospitalet de Llobregat*. L'Hospitalet de Llobregat: Col.lecció Quadrens Urbans, núm. 3. Ponència d'Ensenyament, Dinàmica Educativa de l'Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat, 1983.

CASAS, 1986 A

CASAS I FUSTER, Joan: *L'Hospitalet. Un passeig per la història*. L'Hospitalet de Llobregat: Patronat Municipal de Comunicació, Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat, 1986. (CASAS, 86)

CASAS, 1986 B

CASAS i FUSTER, Joan: *Com es fa una ciutat*. L'Hospitalet de Llobregat: Museu de L'Hospitalet, col.lecció *Rutes Urbanes: Descoberta del Patrimoni Urbà de l'Hospitalet*, 1986.

CASAS, 1991

CASAS I FUSTER, Joan: *Sobre els conceptes de Patrimoni Urbà i de defensa d'aquest patrimoni*. Dins: "I Jornades d'Arqueologia Industrial" (L'Hospitalet de Llobregat), 1991, pp. 82 a 85.

Catàleg, 1990

Catàleg de Monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1990, pp. 204-206.

Catalunya, 1992

Catalunya romànica. Volum XX:"El Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme". Barcelona Enciclopèdia Catalana, 1992. pp. 263-267.

CORREDOR-MATHEOS, 1984

CORREDOR-MATHEOS, J.V. et alt.: *Arquitectura Industrial a Catalunya*. Barcelona: Fundació Caixa de Barcelona, 1984.

DE LA PINTA/ROVIRA, 1991

DE LA PINTA RODRIGUEZ, Jordi; ROVIRA, Jordi: *Alguns aspectes de la problemàtica de la conservació del Patrimoni Industrial contemporani: El cas de l'Hospitalet*. Dins: "I Jornades d'Arqueologia Industrial" (L'Hospitalet del Llobregat), 1991, pp. 77 a 81.

DE PLANELL, 1991

DE PLANELL I MAS, Marta: *El recinte industrial Tecla Sala. La família Basté.* Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 80 (des. 1991).

DE PLANELL, 1992

DE PLANELL I MAS, Marta: *El recinte industrial Tecla Sala. La fàbrica de filatures.* Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 81 (gen. 1992).

DE PLANELL/BOFILL, 1991

DE PLANELL I MAS, Marta; BOFILL, Montserrat: *El Molí Paperer del Torrent Gornal. Centre Cultural Tecla Sala*. Dins: "Butlletí d'Arqueologia Industrial i de Museus de Ciència i Tècnica", núm. 10 (1991).

DOMENECH, 1968

DOMENECH GIRBAU, Luis: *Arquitectura española contemporánea*. Barcelona: Editorial Blume, 1968.

DOMINGUEZ, 1992

DOMINGUEZ LOPEZ, Manuel: *Arte en l'Hospitalet!*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 81 (gen. 1992), pp. 14 a 15.

DOMINGUEZ/LOPEZ/MARTINEZ/DE PLANELL, 1990 A

DOMINGUEZ, Manuel; LOPEZ, Concepción; MARTINEZ, Esther; DE PLANELL, Marta: *Rutes Urbanes. Descoberta del patrimoni industrial de l'Hospitalet de Llobregat*. L'Hospitalet de Llobregat: Museu de L'Hospitalet de Llobregat, 1990. (R.U. 1990)

DOMINGUEZ/LOPEZ/MARTINEZ/DE PLANELL, 1990 B

DOMINGUEZ, Manuel; LOPEZ, Concepción; MARTINEZ, Esther; DE PLANELL, Marta: *Rutes Urbanes. Descoberta del patrimoni urbà de l'Hospitalet* (sèrie de 10 tríptics). L'Hospitalet de Llobregat: Museu de L'Hospitalet de Llobregat, 1990.

Edificio, 1975

El edificio del Centro Católico cumple medio siglo. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat) núms. 85-86 (1975).

Exposició, 1986

Guia de l'exposició del Patrimoni Històric-Artístic de l'Hospitalet. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat, 1986. (EXPO.1986)

FERNANDEZ, 1989

FERNANDEZ, M. E.: *El cementiri de l'Hospitalet. 1836-1886*. Dins: "Identitats. Revista del Museu" (L'Hospitalet de Llobregat), núms. 2-3 (1989).

GARRIGA, 1986

GARRIGA i Riera, Joaquim.: *L'Època del Renaixament s. XVI*. Dins: "Història de l'Art Català" (Barcelona), Volum IV (1986).

GARRIGA, 1986

GARRIGA i Riera, Joaquim.: *El Renaixement, origens i influències (segles XVI-XVII)*. Dins: "L'arquitectura en la Història de Catalunya" (Barcelona), Volum IV (1986).

GAVIN/AINAUD DE LASARTE, 1992

GAVIN, Josep Mª; AINAUD DE LASARTE, Joan: *Inventari d'esglésies: Barcelonès I*. Barcelona: Ed. Pòrtic, 1992.

GIMENEZ/LOPEZ/LLOREDA/RUIZ/DOMINGUEZ, 1992

GIMENEZ, Pilar; LOPEZ, Conxi; LLOREDA, Alex; RUIZ, Maria José; DOMINGUEZ, Manuel: *Patrimoni Contemporani. Descobrir l'Hospitalet de Llobregat*. Barcelona: Mancomunitat de Municipis de l'Area Metropolitana de Barcelona, 1992. (MANC.92)

GGCC, 1982

Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Volum 8: "Barcelonès i Baix Llobregat". Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1982. pp. 287-305.

GRAU, 1969

GRAU MONTSERRAT, Manuel: *La Casa de Molines y las reliquias de los Santos Mártires (s. XVIII)*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 64 (1969).

Hospitalet, 1981

L'Hospitalet i el seu patrimoni arquitectònic. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat, 1981. (AJ.81)

Hospitalet, 1987

L'Hospitalet d'avui a demà. Una proposta per a ordenar i millorar la ciutat. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat, Area d'Urbanisme, 1987. (AJ.87)

Informe, 1989

Informe sobre "Can Jordà", finca de la Ronda de la Torrassa, 99-101: La història, l'entorn, l'arquitectura. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis de L'Hospitalet, 1989. (CEL'H, 1989)

IVERN, 1960

IVERN, Francisco: *Hospitalet de Llobregat. Municipio suburbano*. Barcelona: Sección de Sociología del Centro de Estudios Económicos, Jurídicos y Sociales del CSIC, 1960.

LOPEZ MULLOR, 1988

LOPEZ MULLOR, Albert: *Excavacions a l'ermita de la Mare de Déu de Bellvitge*, *l'Hospitalet de Llobregat, Barcelonès. Campanyes 1979-1981*, Dins: "Identitats. Revista del Museu" (L'Hospitalet de Llobregat) núm. 1 (1988), pp. 17 a 27.

MADURELL, 1977

MADURELL, J.M.: *Fulls històrics de l'Hospitalet de Llobregat*. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat, 1977, p. 37

MARTORELL/BOHIGAS/MACKAY, 1985

MARTORELL, Josep; BOHIGAS, Oriol; MACKAY, David: *Pla Especial de reforma interior i projecte bàsic del centre vell de l'Hospitalet de Llobregat*. L'Hospitalet de Llobregat, 1985.

MARCE, 1956 A

MARCE I SANABRA, Francesc: *Ayer y hoy de Santa Maria de Bellvitge*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 9 (1956).

MARCE, 1956 B

MARCE I SANABRA, Francesc: *El altar mayor de Sta. Eulalia de Hospitalet*. Dins: "L'Hospitalet, Boletín de Información Municipal"
(L'Hospitalet de Llobregat) núm. 10 (1956), pp. 19 a 20.

MARCE, 1962

MARCE I SANABRA, Francesc: *¿Santa Eulalia de Provençana citada en un documento real del siglo XIII?*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 34 (1962).

MARCE, 1963

MARCE I SANABRA, Francesc: *Colocación de la primera piedra de las Casas Consistoriales, 1895*. Dins: "L'Hospitalet, Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 38, (1963), pp. 256 a 259.

MARCE, 1968 A

MARCE I SANABRA, Francesc: *Viaje al ayer con Don Gonzalo Batlle pasando por Boixeres*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 60 (1968), pp. 5-10.

MARCE, 1968 B

MARCE I SANABRA, Francesc: *Can Boixeres pasa a ser propiedad municipal*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 60 (1968), pp. 5-10.

MARCE, 1969 A

MARCE I SANABRA, Francesc: *Pequeña historia de algunas fuentes*. Dins: "L'Hospitalet, Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 61 (1969), pp. 5-10.

MARCE, 1969 B

MARCE I SANABRA, Francesc: *Llunell-Molines-España*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 64 (1969), pp. 5-13.

MARCE, 1972

MARCE I SANABRA, Francesc: *El Casino del Centro. Apuntes para su historia*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 75 (1972), pp. 5-32.

MARCE, 1974-75

MARCE I SANABRA, Francesc: *"Batlles" o alcaldes de Hospitalet con una sinopsis cronológica de efemérides. Siglos XVIII, XIX y XX*. Dins: "L'Hospitalet, Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núms. 82-87 (1974-1975).

MARCE, 1979

MARCE I SANABRA, Francesc: *25 imatges de la història de l'Hospitalet*. L'Hospitalet de Llobregat: Banco de Bilbao, 1979. (MARCE, 1979)

MARCE, 1980 A

MARCE I SANABRA, Francesc: *Una mirada a la Marina d'ahir. Les nostres masies*. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat, 1980.

MARCE, 1980 B

MARCE I SANABRA, Francesc: *El carrer del Xipreret*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), gen. 1980.

MARCE, 1980 C

MARCE I SANABRA, Francesc: *El carrer Major (III)*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), maig 1980.

MARCE, 1980 D

MARCE I SANABRA, Francesc: *Carrers i places de l'Hospitalet*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat) jun. 1980.

MARCE, 1980 E

MARCE I SANABRA, Francesc: *El temple parroquial*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), set. 1980.

MARCE, 1980 F

MARCE I SANABRA, Francesc: *La Masia d'Adela Oliveras*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), nov. 1980.

MARCE, 1982 A

MARCE I SANABRA, Francesc: *La Pubilla Casas*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), feb. 1982.

MARCE, 1982 B

MARCE I SANABRA, Francesc: *Del Casal a l'Ateneu de Cultura*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), juny 1982.

MARCE, 1982 C

MARCE I SANABRA, Francesc: *Entorn a l'Hostal de Collblanc (siglos XVIII-XIX)*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 14 (1982).

MARCE, 1983

MARCE I SANABRA, Francesc: *Del Parc de la Marquesa*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), des. 1983.

MARCE, 1984 A

MARCE I SANABRA, Francesc: *La Casa de la Vila de l'Hospitalet*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núms. 22-23 (1984), pp. 4-5.

MARCE, 1984 B

MARCE I SANABRA, Francesc: *Can Bori*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), feb. 1984.

MARCE, 19??

MARCE I SANABRA, Francesc: *Informe sobre el Patrimoni monumental històric-artístic de l'Hospitalet*. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat, 19??.

(MARCE-AJ.)

MARCE I CAROL, 1988

MARCE I CAROL, Xavier: *La Tecla Sala, un espai específic per a produccions culturals*. Dins: "Barcelona, metròpolis mediterrània" (Barcelona), núm. 9 (tardor 1988), pp. 43-46.

MARCE I CAROL, 1991

MARCE I CAROL, Xavier: *La fàbrica Tecla Sala, seu del Centre Cultural Metropolità*. Dins: "I Jornades d'Arqueologia Industrial" (L'Hospitalet del Llobregat) 1991, pp. 74 a 77.

MARIN, 1991

MARIN, Dolors: *Cal Carreter. El primer cinema a l'Hospitalet*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet del Llobregat), núm. 75 (1991).

MATAIX, 1986

MATAIX, Antoni: *Aproximació a la història del barri de Sant Feliu*. Dins: "XXXI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos" (L'Hospitalet de Llobregat) 1986, pp. 223-244.

MATAS/PASTOR, 1990

MATAS, P.; PASTOR, C.: Aproximació a l'Associacionisme Hospitalenc a finals del segle XIX. Els fundadors del Centro Económico Agrícola Industrial, un grup de poder. Dins: "Identitats. Revista del Museu" (L'Hospitalet de Llobregat), 1990, pp. 41-45.

Memòria, 1928.

Memòria de 1928. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de L'Hospitalet de LLobregat, 1928. (AJ.28)

MERINO, 1968

MERINO DE CÀCERES, José Miguel: *La Casa Gralla y los Patios trasladados*. Dins: "El patio de la Casa Gralla una reconstrucción" (Madrid), 1997pp.135-185.

MESTRES, 1968

MESTRES, Octavio: *Reconstrucción del patio de la antigua Casa Gralla*. Dins: "R&R restauración & rehabilitación" (Madrid), núm. 5 (1997).

MONTANER, 1968

MONTANER I GIRO, Pedro: *La Convención de Hospitalet (1713)*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 59 (1968).

MONTANER, 1970

MONTANER I GIRO, Pedro: *Ocupación de Hospitalet en el año 1697*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 66 (1970).

MORALES MEDINA, 1986

MORALES MEDINA, J. M.: *El barri de Sant Josep*. Dins: "XXI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos" (L'Hospitalet de Llobregat), 1986, pp. 191-212.

MORALES MEDINA, 1988

MORALES MEDINA, J. M.: *El barri de Sant Josep*. Dins: "Quaderns d'Estudi de L'Hospitalet" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 6 (oct.1988).

MORALES, 1984

MORALES, Ramon: *Els passatges*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), núm. 53 (juliol 1984).

MORALES, 1986

MORALES, Ramon: *El nostre patrimoni històric-artístic*. Dins: "Xipreret" (Ateneu de Cultura Popular de L'Hospitalet de Llobregat), núm. 79 (des. 1986), pp. 14-15.

NAVARRO, 1986

NAVARRO ACEBES, Fernando: *Els Plans de l'Hospitalet*. Dins: "XXI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos" (L'Hospitalet de Llobregat), 1986, pp. 59 a 65.

OLEJUTO, inèdit

OLEJUTO BONILLA, Mª Isabel: *El Centre Catòlic, una petita història*. Arxiu Històric de L'Hospitalet, 1993.

PRAT, 1961-1962

PRAT PRAT, Trinidad: *La ciudad de Hospitalet de Llobregat y sus parroquias*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núms. 31 (1961), 32 (1961), 33 (1962).

PUIG, 1932

PUIG I GAIRALT, Ramon: *La Casa Pairal Ca la Pubilla Casas. Un bell exemplar d'arquitectura catalana*. Dins: "Arquitectura i Urbanisme" (Barcelona), núm. 2 (1932).

REYES/MARTINEZ/ROCA/MARZO/JULIA/
ROMAGUERA/MUNNE/CASAS/NAVARRO/MARCE/MULA, 1983

REYES, C.; MARTINEZ, M.; ROCA, X.; MARZO, R.; JULIA, V.; ROMAGUERA, E.; MUNNE, M.A.; CASAS, J.; NAVARRO, F.; MARCE, F.; MULA, V.: *Pla Especial de protecció del patrimoni arquitectònic de l'Hospitalet*. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat, 1983.

ROMEU, 1989

ROMEU I ALEMANY, Antoni: *El canal de la Infanta i el seu aprofitament industrial a l'Hospitalet*. Dins: "Identitats. Revista del Museu", (L'Hospitalet de Llobregat), núms. 2-3 (estiu 1989).

ROMEU, 1991

ROMEU I ALEMANY, Antoni: *El canal de la Infanta i les primeres indústries a l'Hospitalet*. Dins: "I Jornades d'Arqueologia Industrial" (L'Hospitalet del Llobregat), 1991, pp. 133 a 138.

ROVIRA, inèdit

ROVIRA GIMENO, Josep M.: Estudi sobre els germans Puig i Gairalt. Inèdit: Arxiu Històric d'Urbanisme, Arquitectura i Disseny del Col.legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya (1977).

ROVIRA, 1978

ROVIRA GIMENO, Josep M.: *De la lógica del capital a la desaparición del objeto: una propuesta de Ramón Puig Gairalt*. Dins: "Carrer de la Ciutat" (Barcelona), núm. 5 (oct. 1978).

ROVIRA, 1983

ROVIRA GIMENO, Josep M.: *Los "pasillos", una típica vivienda obrera*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 9 (1983).

ROVIRA, 1987

ROVIRA GIMENO, Josep M.: *La arquitectura catalana de la modernidad*. BARCELONA: Edicions de la Universitat Politècnica de Catalunya, 1987 (ROVIRA, 1987)

SACS, 1962

SACS, Joan: *La Casa pairal "Ca la Pubilla Casas"*. Dins: "L'Hospitalet. Boletín de Información Municipal" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 36 (1962).

SALA/AMOROS/VILUMARA, 1991

SALA, Joan; AMOROS, Rafael; VILUMARA, Josep M.: *La fàbrica de teixits de seda Vilumara a l'Hospitalet del Llobregat*. Dins: "I Jornades d'Arqueologia Industrial" (L'Hospitalet de Llobregat) 1991, pp. 139 a 147.

SALMERON, 1984

SALMERON, Inocencio: *La calle París*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 19 (1984).

SALMERON, 1987

SALMERON, Inocencio: *El Mercado de Collblanc*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 45 (feb. 1987), p. 12.

SALMERON, 1991 A

SALMERON, Inocencio: *La vivienda en Collblanc-Torrassa*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 79 (1991), pp. 4-5.

SALMERON, 1991 B

SALMERON, Inocencio: *El Mesón de Collblanc (I)*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 80 (1991), pp. 4-5.

SALMERON, 1992 A

SALMERON, Inocencio: *El Mesón de Collblanc (II)*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 81 (1992).

SALMERON, 1992 B

SALMERON, Inocencio: *Orígenes del mercado del centro*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 87 (jul. 1992), p. 12.

SALMERON. 1993

SALMERON, Inocencio: *La Remodelació del Carrer Major*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 98 (des. 1993), pp. 12-13.

SANTOS, 1991

SANTOS SANTOS, María Cruz: *Un assaig de divulgació del Patrimoni a les escoles: La ruta urbana de la indústria*. Dins: "I Jornades d'Arqueologia Industrial" (L'Hospitalet del Llobregat), 1991, pp. 70-74.

SOTO, inèdit

SOTO, Francisca: *Fitxes del cadastre S. XVIII (1718), transcripció de la informació de 84 cases del terme de l'Hospitalet i de 200 peces de terra*. Arxiu Històric de L'Hospitalet, 1992.

SUAREZ/VIDAL, 1993

SUAREZ, Alicia; VIDAL, Marcè: *Els arquitectes Antoni i Ramon Puig Gairalt. Noucentisme i Modernitat*. Barcelona: Textos i Estudis de Cultura Catalana. Curial Edicions Catalanes. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.

SUAREZ/VIDAL, inèdit

SUAREZ, Alicia; VIDAL, Mercè: *Noucentisme i Modernitat/Ramon Puig Gairalt, arquitecte i constructor, annex, catalogació obra*. Barcelona: set. 1982. (S/V.82)

URBANO, 1983

URBANO, J.: *Collblanc - La Torrassa y su patrimonio arquitectónico*. Dins: "Progrés" (L'Hospitalet de Llobregat), núm. 4 (gen. 1983), pp. 3-4.

L'EQUIP TÈCNIC REDACTOR.

Signatures:

Maria Josep Martínez Vílchez Arquitecte	Justo García Vizcaíno Cap del departament de Planejament Urbanistic.	Antoni Rodríguez i Porcel Adjunt a Gerència, Director Tècnic.